

I. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRK-MACAR DOSTLUĞUNA BİR ÖRNEK: MACARİSTAN'DA İSLAMİYET'İN RESMİ DİN OLARAK KABULÜ (1916)

AN EXAMPLE FOR TURKISH- HUNGARIAN FRIENDSHIP DURING THE WORLD WAR I: ACCEPTANCE OF ISLAM AS THE OFFICIAL RELIGION IN HUNGARY (1916)

YÜCEL NAMAL*

ÖZ

Macarların İslamiyet'le etkileşimi bilinenin aksine 1526 Mohaç Savaşı'nın öncesine uzanmaktadır. Ancak Macaristan'da İslamiyet'in en etkin olduğu dönem Osmanlı'nın Macaristan'ı fethinden itibaren başlayan yüz elli yıllık dönemdir. Fakat Osmanlı'nın 1683 Viyana yenilgisi ardından Macaristan'daki Müslümanların bir kısmı Osmanlı ordusuyla geri dönmüş bir kısmı Sırbistan ve Bosna'ya yerleşmiş geride kalanlar ise Habsburg idaresi altında öldürülmüş veya Hıristiyanlaştırılmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması'na dayanarak Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgaliyle bazı Müslümanlar Macaristan'a yerleşmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ve Macarların müttefik olması ve tarihten gelen iki millet arasındaki siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alandaki dostane ilişkiler artarak devam etmiştir. Bu dönemde Macaristan'da bulunan imam Abdüllatif Efendi Müslümanların dini temsilcisi, Gül Baba Türbesi ise Müslümanların buluşma noktası olmuştur. Bu dostane atmosferin sonucunda 1916 tarihli 17 numaralı kanunla Macaristan'da İslam dini resmi din olarak kabul edilmiştir. Böylece dini yönden daha önceki kanuni sınırlamalar kaldırılarak Macaristan'daki Müslüman topluluklar kendi imamlarını belirleme hakkını elde etmişlerdir. Bu kanunun yayınlanması İslam dünyası açısından önemli bir gelişme olmakla beraber Türk-Macar dostluğunu geliştirmesi açısından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Din, Macar, Macaristan, İslam, Türk.

ABSTRACT

Contrary to the common belief, the interaction of Hungarians with Islam extends beyond 1526 Mohács Victory dates back to before the Battle of Mohács in 1526. However, the most influential period of Islam in Hungary is the period of a thousand years which started with the conquest of Hungary by the Ottoman Empire. After the Ottoman's Vienna defeat in 1683, some of the Muslims in Hungary returned with the Ottoman army and some immigrated to Serbia and Bosnia and the remainders were killed or Christianized under Habsburg rule. Based on the Berlin Convention treaty concluded agreed after the Ottoman Russian War in 1877-1878, some Muslims settled in Hungary upon annexation the occupation of Bosnia-Herzegovina by Austrian-Hungarian Empire. During the World War I, the friendship friendly relations between Ottomans and Hungarians on political, military, economic and cultural fields maintained by gradually increasing from the date when both Ottomans and Hungarians became allies. The imam, Abdüllatif Effendi was became the religious representative and Gül Baba Shrine was the meeting point of Muslims in Hungary during that period. As a result of this friendly atmosphere, Islam was recognized as an official religion with the law Act No. 17 of 1916 in Hungary. Hence, the previous legal restrictions on religion were removed in terms of and the Muslim societies in Hungary gained the right to determine their imams. Despite the fact that promulgation of this law is an important development regarding the Islam world, it is also important in terms of developing the Turkish-Hungarian friendship.

Keywords: Religion, Hungarian, Hungary, Islam, Turkish.

* Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Tarih Bölümü, yucelnamal@hotmail.com.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8074-0134>

Makale Atf Bilgisi: NAMAL Yücel (2019). I. Dünya Savaşı Yıllarında Türk-Macar Dostluğuna Bir Örnek: Macaristan'da İslamiyet'in Resmi Din Olarak Kabulü, *Avrasya Etüdleri*, 119-161.

Gönderim Tarihi: 07.11.2017 Kabul Tarihi: 21.05.2019

1. Giriş

Macarlar, Urallardaki anayurtlarından Başkurdistan'a (Magna Hungaria) 750-800 yılları arasında ise Güney Rusya bozkırlarına göç etmişlerdir. Burada Türk soylu Oğur, Sabir ve Hazarların etkisi altında kalmışlardır. Bu süreçte Macarların İslamiyet'le ilk tanışması Müslüman tüccarlar aracılığıyla olmuştur. Ayrıca Hazar idaresi altında bulunan Macarların topluluklar halinde İslamiyet'i kabul ettiği de görülmüştür. Macarlar, Peçenek saldırıları sonucunda 896 yılında Karpat Havzasını geçerek Panonia'yı yani bugünkü Macaristan'ı yurt edinmişlerdir. Macarların anayurtlarından bugünkü Macaristan topraklarına kadarki geçen süreçte de Müslüman topluluklarla etkileşimde olduğu görülmektedir. Bu konuda İbni Rüşd "*Al-alak en-Nefisa*" isimli kitabının yedinci cildinde Macarların yaşadıkları bölgeler ve antropolojik geçmişleri hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Buharalı Ceyhani, İbn Rusta, Bekri, Mervâzi ve Gardizî gibi Müslüman yazarların eserlerinde de bu tarihi etkileşimin izleri görülmektedir. Bu bağlamda 934 yılında Macarların İstanbul'a akınları Mesudî'nin, 942 yılında ise İspanya'ya yaptıkları akınlar ise İbn Hayyan ve Makdisî gibi Müslüman yazarların eserlerinde yer almaktadır. Macarların Hıristiyanlığı kabulü ardından Macar tarih yazımında görülen güçlü Hıristiyanlık etkisi Macar-İslam etkileşimini gölgelemiştir. Ancak buna rağmen Ortaçağ Macar Krallığı küçümsemeyecek miktarda Müslüman topluluğu barındırmaktaydı. Ebû Hâmid el-Gırnâtî'nin seyahatnamesinde XII. yüzyılda Macaristan'da binlerce İslamiyet'i benimsemiş olanların bulunduğunu yazmaktadır. Ayrıca Macar kroniği Anonymus da Macar Prensi Taksony zamanında (956-970) bazı Müslümanların Volga Bulgarları topraklarından Macaristan'a göç ettiği belirtilmektedir. Bu Müslüman topluluklar için "*İsmaelita*"¹ adı kullanılmıştır.

X. ve XII. yüzyıllar arasında süren Peçenek göçleri sırasında Müslüman olmuş bir Peçenek boyunun da Macaristan'a gelmiş olması ihtimal dâhilindedir. 1074 yılında Macaristan'daki karışıklık esnasında Kral I. Géza'nın müttefiki olan Peçenek beylerinden birinin Arapça "*sultan*" olan "*zoltán*" adı zayıfta olsa buna işaret

1 İsmaili tabiri aşırı bir Şii mezhebi olan İsmailiye'yi anımsatmaktadır. Ancak bunların Ortodoks İslam'a daha doğrusu Hanefi mezhebine bağlı oldukları anlaşılıyor. Erdal Çoban, "Orta Çağ Macaristan'ında Müslüman Gruplar", 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38) Bildiriler Kitabı*, 10-15 Eylül 2007, Cilt: II, Ankara, s. 968-974. Macarlar anayurtlarında, batıya doğru göçlerinde ve bugünkü Macaristan topraklarında buldukları süreçte birçok defa Türklerle temasta bulunmuşlardır. Bu nedenle Macarlar üzerinde kuvvetli bir Türk tesiri de bulunmaktadır. Ebubekir D. Ferenci, *Macaristan Müslümanlar Tarihi*, Demirpress Yayını, İstanbul 2010; Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul 1937, s. 45; Bu nedenle IX. yüzyılda Doğu Avrupa'da ortaya çıkan Macarlara batılı din adamları "*Hun*" demişlerdir. Bu durum Macarlar üzerindeki Türk tesirini göstermesi açısından önemlidir. Károly Czeplédy, *Turan Kavimlerinin Göçü*, Çeviren: Günay Karaağaç, Turan Kültür Vakfı Yayını, İstanbul 1999, s. 12-13.

etmektedir². Macaristan'da yaşayan Müslümanların izlerine Pilis, Fejér, Veszprém, Somogy, Baranya, Bodrog, Bihar, Szilágy, Nyitra ve Zemplén şehirlerinde bugüne kadar ayakta kalan Kalász, Káloz, Kálozd gibi yer adlarında da rastlamaktayız. Bunlardan başka Bihar, Nyírség, Felső-Tisza bölgelerindeki Berekböszörmény, Hajdúböszörmény gibi yer adları da buna örnek gösterilebilir³.

1000 yılında Macarların Hıristiyanlığı kabulüyle birlikte kurulan “*Hristiyan Macar Krallığı*” döneminde Müslümanlar üzerindeki tehdit ve izolasyon çabaları da başlamıştır. Bu dönemde vaftiz olan Müslüman tüccarlar eski ibadetlerini yaparken yakalandıklarında Hıristiyan köylerine yerleştirilmişlerdir. Ayrıca Müslüman köylere kilise inşa ettirilerek buralardaki Müslümanların başka köylere yerleştirilmesi emredilmiştir. Müslüman kızların sadece Hıristiyanlarla evlenebileceği hükmü de bir başka yöntemdi. Bunun yanında sadece domuz eti tüketilmesi de yine kilise kurul kararları arasında yer alıyordu. Ancak Macaristan'da kilisenin uyguladığı bu yasal terör pratikte çok fazla uygulanamamıştır. Öyle ki kendilerini Hıristiyanmış gibi gösterip ibadetlerini gizli olarak yerine getiren takiyecilerin dışında XII. yüzyıl ortasında bile Macar kralına sadece savaşlarda hizmet eden ve açıktan açığa İslamiyet'i yaşayan gruplar bulunuyordu⁴.

Macar Kralı II. Béla (1131-1141) ve IV. István (1162-1163) zamanında basılan paralarda hilal motifi etrafındaki “*illabi*” veya besmele tabirlerinin bulunması Macar hazine memurları arasında İslam'ın izlerinin yaşamaya devam ettiğinin birer göstergesidir. Macaristan'da Müslümanlara XIII. yüzyıl boyunca çok nadiren rastlanmaktadır. IX. yüzyıl ortalarından itibaren Árpád hanedanı kralları zamanında önemli bir rol oynayan Müslümanların dört yüz yıl boyunca Hıristiyanlığa karıştıkları asimile oldukları anlaşılıyor. Bu süreçte Macaristan'daki Müslüman

2 Çoban, a.g.m., s. 969. Tayyib Okıç, İslamiyet'in Güney Doğu Avrupa'da yayılışını üç döneme ayırmaktadır. Birinci dönem on üçüncü yüzyılın ortalarına kadarki süreç, ikinci dönem on üçüncü yüzyılın ortalarından yani Sarı Saltuk misyonundan itibaren Osmanlı istilasına yakın zamanlara kadar süren dönem, üçüncü olarak Osmanlı istilasından bugüne kadar geçen dönemdir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tayyib Okıç, “Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1952, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 48. Mücahit-gazi, gazi-deriş, alp-eren, mübarek zat, ermiş gibi sıfatlarla anılan Sarı Saltık, Sünni, Alevi ve Bektaşî çevrelerince farklı yönleriyle tanınmış bir şahsiyettir. Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşip İslamlaşmasında önemli bir rol oynamasına rağmen bu yönü mitolojik kimliğinin arkasında kalmıştır. Sarı Saltık hakkında bilgi için bkz. Machiel Kiel, “Sarı Saltuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 36, s. 147-150.

3 Çoban, a.g.m., s. 972.

4 Osman Karatay, “Erken Dönem Macarlar Arasında İslam”, *Balkanlarda İslâm Miadı Dolmayan Umut*, Cilt: 2, TİKA Yayınları, Ankara 2016, s. 375; Çoban, a.g.m., s. 974. Macaristan'da X. ve XI. yüzyıllarda azınlıklar halinde Müslüman gruplar bulunmakta idi. Zamanla bu Müslüman İsmail'i Başkırtların Macarlaşmalarına rağmen varlıklarını 13. Yüzyıla kadar koruyabildikleri yönünde bazı bilgiler bulunmaktadır. Zamanla bu Müslümanların Hıristiyanlaştığı böylece Hıristiyan nüfus içerisinde eritilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltık (Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü XIII. Yüzyıl)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, 2. Baskı, Ankara 2011, s. 84; Ayrıca bkz. Mustafa Uyar, “Sarı Saltık Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü XIII. Yüzyıl A. Yaşar Ocak, Ankara 2002”, *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2003, Cilt: 21, Sayı: 33, s. 185-195.

toplumun yok olmasında Macarların Hıristiyanlığa yönelmesiyle Vatikan, Katolik Macar Kilisesi ve Moğol istilacılarının Macaristan'daki İslam'ın varlığının yok olmasının nedenleri arasında olduğu görülür. Ayrıca Macaristan'daki Müslümanların ise güçlü bir İslam cemaatiyle sağlam bağlarının olmaması ve Müslümanların varlıklarını sürdürebilmek için özellikle ticarete odaklı hayat tarzlarını başarılı bir şekilde geliştirmelerinin ancak Hıristiyan Macar çoğunluğa bağlı olması olarak açıklanabilir. Bunlara rağmen Macaristan'da Müslümanların varlıklarını sürdürebilmelerinin en önemli nedenlerinden birisi İslam dini diğeri ise Macar krallarının müsamahası olmuştur. Yani Macar kilisesi ve Vatikan'ın baskıları karşısında Macar krallarının tutumudur⁵.

Macaristan'da XIII. yüzyıldan itibaren Kral László ve oğlu Kálmán tarafından İslamiyet karşıtı kanunlar hazırlanmıştır. Papazların baskıları İslam karşıtı ideolojiyi körüklemiş ve Müslümanlara baskı dönemini başlatmıştır. Papa III. Honorius (1216-1227) Macaristan'da yaşayan Müslümanlardan ağır iskân parası talep etmiş ve Macar kralına Hıristiyanlarla Müslümanların birlikte yaşamasının çok yanlış ve kötü olduğunu buna karşı tedbir alması gerektiğini bildirmiştir. İslam karşıtı politikanın bir sonucu olarak Macar Kralı II. László Müslümanlara karşı yumuşak ve adil davrandığı için piskopos tarafından ultimatoma verilmiş ve öldürülmüştür. Kral IV. Bela zamanında Müslümanlar zorla vaftiz edilerek din değiştirtmişlerdir. Papa IV. Urban'ın İslamiyet karşıtı gönderdiği mektuplar ve Müslümanların engizisyon mahkemelerinde yargılanması sonucunda 1279'da Müslümanlar gruplar halinde doğuya göç etmişlerdir. Göçlere katılmayanlar ya öldürülmüş ya da Katolik olmuşlardır. Yukarıda belirtildiği üzere Macaristan'da Müslümanların varlığı ve Macarların İslamiyet'le etkileşimi bilinenin aksine Türklerin Macaristan'ı fethettiği Mohaç Savaşı (1526) öncesine dayandığı görülmektedir⁶. 1526 Mohaç Savaşıyla Macaristan'daki İslamiyet'in nüfuzu artmış, 1541'de Buda, 1543'te Peşte ve Estergon, 1566'da Zigetvar ve 1596'da Eğri Osmanlıların egemenliğine geçmiştir. Böylece Osmanlı egemenliğinin ilk doğrudan sonucu olarak ülkeye gelen asker, memur, çiftçi, çeşitli tarikatlardan dervişler ve bir kısım İslamlaştırılmış yerli halktan oluşan Müslümanlarla birlikte Macaristan'da İslamiyet'in etkisi geniş bir alana yayılmıştır⁷.

Gábor Ágoston'a göre Osmanlı egemenliği döneminde Macaristan'da askeri amaçların ön planda olması nedeniyle, Macaristan'daki Müslümanların çoğunun askerler ve idari görevler üstlenen memurlardan ibaret olduğunu belirtir. Segedin

5 Çoban, a.g.m., s. 978; Karatay, a.g.m., s. 377.

6 Macaristan'da Mohaç Savaşı öncesinde İslamiyet'in varlığı hakkında geniş bilgi için bkz. Çoban, a.g.m., s. 967-980; Karatay, a.g.m., s. 370-378; Ferenc, a.g.e., s. 6,9-10, Macaristan'da İslamiyet'in varlığını Mohaç Savaşıyla başlatan görüş için bkz. Aleksandre Popovic, *Balkanlarda İslâm*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

7 Popovic, a.g.e., s. 111.

Sancağında ise Müslümanların içinde bulunduğu 21 köy hariç tutulursa Macaristan'daki köylerde Müslümanların hiç bulunmadığını çok az sayıda Türk zanaatkâr ile tüccarın ise yalnız Osmanlı kalelerinde ve bazı idari merkezlerde bulunduğunu belirtir. Ágoston ayrıca Osmanlı egemenliğindeki Macaristan'da bulunan Müslümanların asker ve memur kökenli olması, bu grupların kültürel altyapısının ise taşralı olması, Müslüman nüfusun yerli ahalinin sadece on yedi de birine denk gelmesi ve bunların çoğunluğunu Boşnakların oluşturması göz önünde bulundurulduğunda, tarikat faaliyetleri ile Türk ve İslam kültürünün Macaristan'da büyük çapta yayılmamasının nedeni anlaşılabilir demektir. Buna karşın Ágoston, Macaristan'da Osmanlı idaresi altında herhangi bir zorlama olmamasına rağmen İslam dinini benimseyerek din değiştiren Macarların bulunduğunu da eklemektedir⁸. Bu konuda Tayyib Okiç, Anadolu yoluyla doğudan gelen "*Bogomil*" inancının varlığı İslamiyet'in tutunması için Macaristan'da müsait bir zemin hazırlamış demektir. Ayrıca önceden Müslüman olarak gelip de buraya yerleşen ve baskılar altında Hıristiyanlığı kabul eden unsurlar da göz önünde bulundurulursa, Osmanlı egemenliği altında Macaristan'da İslamiyet'in rağbet görmesinin nedeninin bu olduğunu belirtir⁹. Macaristan'da Osmanlı egemenliği altında uygulanan hoşgörü politikasının sonucunda İslamiyet ve Hıristiyanlık barış içerisinde yaşamasına karşın Macaristan'da Roma Katolik Kilisesi ve Reformistler arasında dinsel çatışmalar yaşanmıştır¹⁰. Bu dönemde Macaristan'da Müslüman nüfusun dini ihtiyaçlarını karşılamak için imar ve bayındırlık çalışmaları artmış, 800'e yakın Türk-İslam eseri inşa edilmiştir. Bu eserler arasında birçok cami, mescit, medrese, mektep, türbe, hamam, han, ılıca, sebil, ev, çeşme, bedesten, baruthane ve saat kulesi bulunmaktadır¹¹.

Osmanlı egemenliği altında Macaristan'daki Müslümanların kültürü, daima savaşlara sahne olan bir hudut bölgesine mahsus özellikler göstermektedir. Bununla beraber Macaristan'daki Müslümanların çocuklarının eğitimi için yeterli sayıda medresede bulunmaktadır. Buna örnek olarak Budin'deki Mustafa Paşa Medresesi gösterilebilir. Macaristan'daki Müslümanların dini ve edebi hayatında çeşitli tarikatların tekke ve zaviyelerin özellikle Budin'deki Bektaşilerin, Sigetvar'daki Halvetilerin, Peçuy'da Mevlevilerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Ayrıca Macaristan'da derviş ve şeyhlerin de özel bir yeri vardır. Bunlar arasında olan Bektaşi dervişlerinden

8 Gábor Ágoston, "Macaristan'da Mevlevilik ve İslam Kültürü", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14, 1994, s. 4,8.

9 Okiç, a.g.m., s. 49.

10 Ágoston, a.g.m., s. 9.

11 Ekrem Hakkı Ayverdi ve diğerleri, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri (Romanya Macaristan)*, 1.Cilt, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını (Tarihsiz), s. 69-273; József Molnár, *Macaristan'daki Türk Anıtları*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1993; Altan Araslı, *Avrupa'da Türk İzleri*, Cilt:1,2,3, Akçağ Yayınevi, Ankara 2009; Joseph Somogyi, "Macaristan'da İslâm Hatıraları", *Sebilürreşad*, Kasım 1958, Cilt: 12, Sayı: 281, s. 90; Joseph Somogyi, "Macaristan'da İslâm Türk Hatıraları", *Sebilürreşad*, 1961 Nisan, Cilt: 13, Sayı: 324, s. 381-382; Joseph Somogyi, "Macaristan'da İslâm Türk Hatıraları", *Sebilürreşad*, 1961 Nisan, Cilt: 13, Sayı: 321, s. 333-334.

Gül Baba Osmanlı ordusuyla beraber Macaristan'a gelmiş ve Budin'in fethi esnasında ölmüştür¹². Bundan sonra Gül Baba ve türbesi Macaristan ve çevresindeki Müslümanlar için önemli bir merkez haline dönüşmüştür.

1686'da Macaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin sona ermesiyle Hristiyan-Müslüman çatışması ve Müslümanların göçü yeniden başlamıştır. Osmanlıların Macaristan'dan çekilmeye başlamasıyla ülkedeki Müslümanların bir kısmı Osmanlı ordusuyla birlikte geri dönmüş, bir kısmı Sırbistan'a ve Bosna'ya göç etmiştir. Macaristan'da kalanlar ise ya öldürülmüş ya da Hristiyanlaştırılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda ülkedeki Müslüman topluluk yok olmuştur¹³. Macaristan'ın Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun bir parçası olmasıyla Habsburglar Müslüman karşıtı yönetimle bu amaçta kanunlar hazırlamıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu uyguladığı yeni rejimle toplumsal düzeni bozarak camileri kiliseye çevirmiş, Müslümanların mezar taşları toplanıp ev yapımlarında kullanılmıştır. Böylece Osmanlı egemenliği altında oluşturulan 150 yıllık İslam'ın etkisi silinmeye çalışılmıştır. İlerleyen dönemlerde Habsburg hanedanının İslam karşıtlığı siyasi ve ekonomik nedenler sonucunda kırılmaya başlamıştır¹⁴.

12 Gül Baba hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gábor Ágoston, "16-17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Mevlevilik", *I. Milletlerarası Mevlâna Kongresi Tebliğler Kitabı*, 3-5 Mayıs 1987, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988, s. 222; Gyula Germanus, "Gül Baba Türbesinde Düşünceler-I", *Tarih ve Toplum*, Cilt: 25, Sayı: 146, Şubat 1996, s. 45-53; Yılmaz Öztuna, "Macaristan'da Bir Türk Dergâhı Gül Baba", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 10, Kasım 1967, s. 7-9; Bayram Ürekli, "Gülbaba ve Veli Baba'ya Ait Bir Secere", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı: 52, Nisan 1991, s. 46-52; Necip Abdülhamitoğlu, "Budapeşte'deki "Gül Baba" Türbesi", *Türk Kültürü*, Sayı: 233, Yıl: XXI, s. 43-51; Emin Yakıtallı, "Gül Baba", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 14, Ekim 1981, s. 184-188.

13 Macaristan'da 150 yıllık Osmanlı egemenliği altında büyüyen Müslüman topluluğun yok olmasına ilişkin görüşler şunlardır: Charles d'Eszlary, Buda'nın Macarlarca 26 Eylül 1686'da geri alınması, o kentteki Müslümanların felaketi olmuş ve Müslümanların kılıçtan geçirildiğini belirtir. Lajos Fekete, ise "1684 ve 1686 savaşları arasında Budin Ortaçağın ve Osmanlı döneminin büyük yapıları da dâhil olarak, bütünüyle tahrip edildi, Müslüman ve Türk ahali ya zindana atıldı ya da düşmanlıklara dayanamayarak göç ettiler" demektedir. Ayrıca daha ilginç bir bilgi olarak "Egri şehrinin Osmanlılardan geri alınması (1687) ilişkin olarak, şehrin ahalisinden bir heyetin Avusturya-Macaristan ordusuna şehrin 2000 kişilik ahalisinin Hristiyanlığı kabule hazır olduklarını bildirdiklerini ve bu talebin kabul edildiğini" belirtmektedir. Popovic'in ifadesine göre böylece Macaristan'ın Osmanlılardan geri alınmasından kısa süre sonra Macar topraklarında Müslüman kalmadığı anlaşılmaktadır. Popovic, a.g.e., s. 112-113.

14 Ferenci, a.g.e., s. 11-12; Popovic, a.g.e., s. 111-112. Habsburglar döneminde zaman zaman yaşanan katı Katolik uygulamalar ve Protestanlara karşı baskılar artarak devam etmiştir. Ayrıca Antisemit olarak Yahudilere karşı baskı da uygulanmıştır. Maria Theresia döneminde hem Viyana'da hem de Prag'da Yahudilerin yaşaması yasaklanmış buna karşın Viyana'da bulunan Osmanlı vatandaşı Yahudilerin Osmanlı ve Habsburg arasındaki antlaşmalar gereğince serbest dolaşım ve dini özgürlüğe sahip Sefarad Yahudi cemaatine Viyana'da müdahale edilmemiştir. Bu küçük cemaat ilerleyen dönemlerde daha da büyüerek Viyana'da Türk Tapınağı (Türkische Tempel) olarak anılan büyük sinagogları 1938 yılında Naziler tarafından yakılana kadar varlığını sürdürmüştür. Kayzer II. Joseph 13 Kasım 1871 tarihinde çıkardığı "Toleranzpatent" adıyla çıkardığı kanunla Habsburg idaresi altında bulunan Protestanların yasal bir şekilde dini vecibelerini yerine getirmelerine olanak sağlanmıştır. Ancak bu kanunda sadece bazı protestan mezheplerini kapsamaktaydı. II. Joseph 1872 yılında Judenpatent adıyla çıkardığı tolerans kanunuyla Yahudilere dini inançlarını yaşama hakkını vermiştir. (Sinan Ertuğrul, "Avusturya'da Din ve Devlet İlişkileri", *Avusturya'da Din Devlet İlişkileri ve İslamofobia*, (Editör: Sinan Ertuğrul), Pınar Yayınları, İstanbul 2014, s. 27-29.)

Bu kırılmada başta 1781 yılında II. Joseph'in "Tolerans Fermanı" adında yayımladığı ferman etkili olmuştur. Bu ferman 1912 yılında çıkartılacak olan İslam kanununa¹⁵ da hukuki bir altyapı hazırlamıştır. Ayrıca Müslümanlara mahkemede Kur'an üzerine yemin etme hakkı da bu dönemde verilmiştir. 1789 Fransız İhtilali ile gelen vatandaşlık kavramının, daha fazla hak ve özgürlük vadedmesi de bu kırılmada etkili olmuştur. Fransız İhtilalinin getirdiği bu haklardan bir tanesi de din ve vicdan hürriyeti idi. Bu gelişmeler Habsburg idaresi altındaki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda bulunan değişik din ve mezhepleri de etkilemiştir. Ancak bu gelişmeler dahi Avusturya-Macaristan'da Katolikliğin resmi devlet dini olarak kalmasına engel olamamıştır¹⁶. 1791 yılında Osmanlı ve Habsburglular arasında imzalanan Zıştovi Antlaşmasından sonra iki imparatorluğun Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar birbirleriyle barış içinde kalmasını sağladığı gibi Avusturya-Macaristan'daki Müslümanların durumunu da olumlu etkileyecektir¹⁷.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 1867 yılında bazı anayasal değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler sonucunda imparatorluk Katoliklerin devleti olmaksızın çıkartılmıştır. 1867 tarihli Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun anayasasında herkesin dini hak ve hürriyetleri garanti altına alınmıştır. Böylece sadece Protestanlar değil diğer dini gruplar da serbestlik kazanmıştır¹⁸.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ise bu kırılmanın diğer en önemli noktası olmuştur. Bu savaş sırasında Macaristan'da Habsburg Hanedanına duyulan nefret Türk-Macar dostluğunu tekrar canlandırmıştır. II. Abdülhamid'in Kanuni Sultan Süleyman zamanında İstanbul'a getirilen Corvinaları Macaristan'a iade etmesi bu dostluğu daha da arttırmıştır. Bu atmosferde Macaristan'da Türkoloji'nin doğması¹⁹ doğuya ve İslam'a ilgiyi arttırmıştır²⁰. Macaristan 150 yıl Türk egemenliği altında kalmasına rağmen Macar kamuoyunun İslam'a bakışı düşmanca değildi.

15 1912 yılında Avusturya-Macaristan İmparatoru I. Franz Jozef, Bosna-Hersek'in ilhaki ile topraklarındaki nüfus değişikliğinden dolayı 159 numaralı kanunu imzalar. Bu kanunla birlikte Avusturya-Macaristan imparatorluğunda İslam dini bazı okullarda yasal hale gelmiş ve ülkedeki Hanefi mezhebi tanınarak Müslümanların dini ayinler yapmalarına izin verilmiştir (Milos Mendel, "Beginnings of the Muslim Religious Community in Former Czechoslovakia", *ISIM Newsletter*, Issue: 1, Volume: 2, Leiden 1999, s. 24).

16 Sinan Ertuğrul, a.g.m., s. 30-31; Tarkan Tek, "Avusturya'da İslam ve Müslümanlar", *Avusturya'da Din Devlet İlişkileri ve İslamofobia*, Ed. Sinan Ertuğrul, Pınar Yayınları, İstanbul 2014, s. 53.

17 Zıştovi Antlaşması için bkz. Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi (24 Temmuz 1923)*, Türkiye Matbaası, İstanbul 1934, s. 111.

18 Ertuğrul, a.g.m., s. 32.

19 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Türk-Macar dostluğu hakkında geniş bilgi için bkz. Bayram Nazır, "II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Macar Dostluk İlişkileri", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 43, s.309-317; Yücel Namal, *Türk-Macar İlişkileri*, İskenderiye Yayınevi, İstanbul 2009.

20 Bu anlamda 1831 yılında Macaristan'da Kur'an-ı Kerim çevirisi yapılmış, özellikle Yahudiler Macaristan'dan Osmanlı'ya gelerek İslam'ı araştırmaya başlamışlardır. Ferenc, a.g.e., s. 11.

Balkanlardaki Ortodoks Hıristiyanlardan keskin bir farkla 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında birçok Macar Osmanlı İmparatorluğuna sempati duymakta idi²¹. Bir diğer neden 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Berlin Antlaşmasıyla (13 Temmuz 1878) Müslüman nüfusun yoğun olduğu Bosna-Hersek'in, Avusturya-Macaristan tarafından işgalidir (25.Madde)²². Bu işgalin sonucu olarak bölgedeki %43'ü Ortodoks, %39'u Müslüman ve %18'ini Katoliklerin oluşturduğu halkın Avusturya-Macaristan egemenliğine girmesi sonucunda Müslümanların bir kısmı geçici ya da sürekli olarak Macaristan'a yerleşmiştir²³.

Bu durum Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun İslamiyet'e bakışını olumlu yönde etkilemiştir. Bu nedenle 21 Nisan 1879 tarihli Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında imzalanan protokolün ikinci maddesi gereğince Bosna-Hersek'te yaşayan Müslümanlara din ve mezhep hürriyeti tanınmıştır. Bu protokol ile ibadet serbestisi ile Müslümanların can ve mal güvenliğinin sağlanması da güvence altına alınmıştır. Ayrıca hutbelerde Osmanlı padişahının adının anılması ve minarelere Osmanlı sancağının çekilmesine de izin verilmiştir²⁴. Ancak Avusturya, Bosna-Hersek'i işgali ardından Müslümanlara baskı ve zulüm yaparak, Müslümanları göçe zorlamıştır²⁵. Bu baskıların boyutu artarak Katolikler Bosnalı Müslümanlara din değiştirmeleri için baskı yapmış ve Müslüman kadınları bu amaçla kaçırmışlardır. Bosna'daki din merkezli çatışmaların temelinde Katolik, Müslüman ve Ortodoks grupları bulunuyordu²⁶. Bu olaylar karşısında Müslümanların Avusturya İmparatoruna müracaatları da birçok defa olumsuz sonuçlanmıştır. Bosna-Hersek'teki Müslümanların durumuyla Macar Mebusan Meclisinin daha yakından ilgilendiğini ve yapılması gereken ekonomik, siyasi ve dini reformlar gündeme getirilmiştir. Ayrıca Bosnalı Müslümanlar din işlerinde Osmanlıya bağlı kalmak istediği için bu konuda Macar kanunlarınca haklarını aramak için Peşte'ye gitmiştir. Macar devlet adamları da Bosnalı Müslümanların haklarını Macar Mebusan Meclisinde dile getirerek savunmuşlardır²⁷. 1907

21 György Lederer, "Islam in Post-Socialist Hungary", *ISIM Newsletter*, 2002, Issue: 1, Volume:11, p. 15.

22 Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt: 1, TTK, Ankara 1953, s. 413-414; Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi (24 Temmuz 1923)*, Türkiye Matbaası, İstanbul 1934, s. 227,232.

23 Popović, a.g.e., s. 113.

24 Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Macaristan Devleti arasında Yenipazar Sancağı hakkında imzalanan mukavelenameler için bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Muahedenameler*, No: 56/15.

25 BOA, Y.EE., Dos. 72, no.51, 17/M/1297; BOA, Y.PRK.UM., Dos. 1, no. 84, 23/S/1297.

26 Zoltán Bolek, *Az Utolsó Dzsıhád*, Magyar İslâm Közösség, Budapest 2014, s. 57.

27 Avusturya-Macaristan egemenliği altındaki Bosna-Hersekli Müslümanların durumu ve Avusturya'nın baskılarına karşın Macaristan'ın Müslümanlara karşı olan dostane tutumu hakkında geniş bilgi için bkz. *Bosna- Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1992.

yılında da dini ve kültürel özerklik elde etmek amacıyla Bosna-Hersekli birçok Müslüman Budapeşte'de toplanmıştır²⁸.

Macaristan'daki ve Bosna-Hersek'teki Müslümanlar dini bayramlar vesilesiyle Budapeşte'de bulunan Müslümanların tek kutsal yeri olan Gül Baba türbesinde buluşuyorlardı. Bu durum XIX. yüzyılın ikinci yarısında Macaristan'da İslamiyet'i tekrar ortaya çıkarmıştır. Bunda Gül Baba türbesinin Müslüman ziyaretçiler üzerindeki çekiciliğinin büyük bir rolü vardır²⁹. Bu nedenle Gül Baba Türbesi zaman zaman Macar basınında da yer almıştır. Bu haberlere göre türbede tahta bir kılıç ve halı olduğu Müslümanların burada toplanarak dualar ettiği de belirtilmektedir³⁰. 1908 yılında Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakıyla artık Bosnalı Müslümanlar monarşinin bir parçası olması nedeniyle Gül Baba'nın hatırasına hürmeten türbeyi ziyaretleri artarak devam eder³¹. İlhakın ardından Avusturya-Macaristan ordusunda Ortodoks, Katolik ve Müslümanlardan oluşan üç Bosna alayının varlığı zamanla Müslümanların durumunu güçlendirmiştir. Bu Müslüman askerler kırmızı fes (Türk tarzı) ve deniz mavisii ceket ve gök mavisii şalvarlı pantolon giymekteydiler³².

Osmanlı Devleti, 1909 yılında Avusturya-Macaristan ile yaptığı protokol ile Bosna'daki Müslümanlara ibadet serbestliği, hutbelerde halifenin adının okunması ve müftü atanması haklarını sağlamıştır³³. Bosna-Hersek'te Hanefi mezhebinde Müslümanlar bulunmakta olup bunların bazıları Macaristan'a göç etmiştir.

28 Popovic, a.g.e., s. 119.

29 Popovic, a.g.e., s. 113-114; Gül Baba türbesinin ziyaretçileri Macaristan sınırlarını aşmış, Hindistan, Mekke, Bağdat ve Konya gibi değişik bölgelerden Müslümanlar ziyaret için Budin'e gitmişlerdir. Bkz. *BOA, HR. MKT.*, Dos. 36, no. 77, 12/Za/1266; *BOA, A. DVN.*, Dos. 153, no. 41, 05/Z/1276; *BOA, HR.MKT.*, Dos. 364, no. 18, 07/B/1277; *BOA, MVL*, Dos. 1011, no. 67.

30 "Török épületmaradványok hazánkban", *Vasárnapi Ujság*, 18 Március 1855, s. 84-85; Armin Vámbéry, "Gül Baba", *Vasárnapi Ujság*, 16 Junius 1861, s. 278-279; "Gül-Baba sirkápolnája Budán", *Vasárnapi Ujság*, 31 Augusztus 1873, s. 416-417.

31 Popovic, a.g.e., s. 113. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhaki sonrasında öldürülenler, sürgün edilenler ve göç edenlerle buradaki Müslümanların sayısında azalma olmuştur. Ayrıca Avusturya'nın değişik bölgelerden getirdiği Hristiyan nüfusla Bosna'daki nüfus yapısı Müslümanların aleyhine değişmiştir. *Bosna- Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, s. 5.

32 Popovic, a.g.e., s. 114. Bu Müslüman Bosnalı askerlerin kendilerine has "*Vallahi Billahi*" kelimelerini içeren yemin etmekteydi. Askerlere yemini elinde Kur'an-ı Kerim olan askeri imam veya müftü yaptırır askerlerde yemini tekrar ederlerdi. Bolek, a.g.e., s. 63. Ayrıca Müslüman Boşnak askerleri toplu olarak başta Viyana, Graz, Saraybosna, Triest ve Budapeşte'deki kışlalarda bulunuyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Savunma Bakanlığı yayımladığı genelge ile Müslüman askerler için askeri birliklerde dikkat edilmesi gereken şu hususları bildirmiştir. Kurban ve Ramazan bayramlarında Müslüman askerlerin izne çıkarılması, Ramazan ayında isteyen askerlerin oruç tutması, cuma günleri Müslümanların Cuma namazına gitmeleri için 11.00 ile 13.00 saatleri arasında izinli sayılmaları, Askeri birliklerde Müslüman askerler için namaz kılacak ve abdest alacak yerlerin oluşturulması, ayrıca Müslüman askerler için çıkan yemeklerde domuz eti, domuz yağı ve şarap olmamasına dikkat edilmesi bir genelge ile askeri birliklere gönderilmiştir. Tarkan Tek, "Avusturya'da İslam ve Müslümanlar", *Avusturya'da Din Devlet İlişkileri ve İslamofobia*, Ed. Sinan Ertuğrul, Pınar Yayınları, İstanbul 2014, s. 55.

33 Ekrem, a.g.e., s. 242.

1882 yılından itibaren Avusturya-Macaristan İmparatorluğundaki Müslümanların entegrasyonu hızlanmış ve Macaristan'da iskânlarıyla ilgili kanunlar da çıkartılmıştır. Macar Maliye Bakanı Béni Kállay Bosna-Hersek'in başkanlığına getirilir. Bu atama Bosnalı Müslümanlar için bir şans olmuştur. Çünkü Kállay yönetimi altında Bosnalı Müslümanlar, Yunan Katolik kilisesine bağlı çoğu Sırp olan gruplara karşı kayırılmıştır. Bunda Sırpların Bosna'yı alma niyetleri de etkili olmuştur. Macar-Bosna-Hersek Ekonomi Merkezi Leó Lánçzy başkanlığında kurulmuş ve Macar iş adamlarına bilgiler veren yayınlar yapmakta idi. 1910 yılında yapılan nüfus sayımı temelinde Macaristan'da 553 Müslüman, 179 Türk olup, Bosna-Hersek'te 612.137 Müslüman bulunuyordu. Macaristan'daki Türklerin büyük bir bölümünün 1909 yılında başta zanaatkârlar, pastacılar olmak üzerinde başlarında Abdülatif Efendiyle gelen öğrencilerden oluşuyordu³⁴.

1912 yılında Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Jozef I, topraklarındaki nüfus değişikliklerinden dolayı (Bosna-Hersek'in ilhakı) 159 numaralı kanunu imzalar. Bu kanunla birlikte Avusturya-Macaristan imparatorluğunda İslam dini bazı okullarda yasal hale gelmiş ve ülkedeki Hanefi mezhebi tanınarak Müslümanların dini ayinler yapmalarına izin verilmiştir. Böylece imparatorluk topraklarında ve imparatorluk konseyinin temsil edildiği diğer topraklarda 21 Aralık 1867 anayasası yani Avusturya-Macaristan devletlerinin birleşmesini sağlayan antlaşmanın bir parçası olarak da Hanefi Müslümanlarının dini bir grubu olarak kabul edilmiştir. Fakat bu Müslüman grubun çalışmaları izlenecek ve aykırılık tespit edilirse kuvvet uygulanarak engellenecekti. Yasanın temelinde kişinin doğum, evlilik ve ölüm kayıtlarının tutulması ile İslam'a bağlı olanların evlilikleriyle ilgili olarak dini uygulamalarını yapabilecekleri bulunuyordu. Ancak Macaristan'ın mevzuatı bu yasayı onaylayacak modernlikte değildi³⁵.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Macaristan'da İslamiyet'in resmi din olarak tanınması amacıyla yapılan girişimlerden birisi Bosna-Hersek'te Macar haklarını ve menfaatini temin amacıyla kurulmuş olan Boşnak-Macar Ticaret Merkezinin çabalarıdır. Bu anlamda 1912-1913 yılları içerisinde merkez, Macar Hükümeti nezdinde bir rapor hazırlayarak başvuruda bulunmuştur. Boşnak-Macar Ticaret Merkezi Müdürü Koloman Balkani Budapeşte Doğu Akademisi Boşnak Hukuku

34 Milos Mendel, "Beginnings of the Muslim Religious Community in Former Czechoslovakia", *ISIM Newsletter*, Issue: 1, Volume: 2, Leiden 1999, s. 24; BOA, *HR.SYS.*, Dos. 200, no. 43; Zoltan Bolek, *The History of Islam in Hungary*, <http://magyarislam.hu/angol/kep2.html>, Erişim Tarihi: 19.07.2016; Bolek, *Ibid.*, p. 23.

35 Milos Mendel, "Beginnings of the Muslim Religious Community in Former Czechoslovakia", *ISIM Newsletter*, Issue: 1, Volume: 2, Leiden 1999, s. 24; BOA, *HR.SYS.*, Dos. 200, no. 43; Zoltan Bolek, *The History of Islam in Hungary*, <http://magyarislam.hu/angol/kep2.html>, Erişim Tarihi: 19.07.2016; Bolek, *Ibid.*, p. 23. Avusturya'da 28 Haziran 1910 tarihinde İslam'ın tanınmasını (Hanefi Mezhebi) bir kanunun mecliste gündeme gelmiştir. Bkz. BOA, *HR. SYS.*, 200, 43, Lef: 1.

Muallimi) bu konuda yazdığı bir yazısında Avusturya'da Müslümanlar için bir kanun bulunduğunu ancak henüz Macaristan'da böyle bir kanunun olmadığını belirtmiştir. Boşnak-Macar Ticaret Merkezi bu düzenlemenin öncelikle Müslümanların şer'i hukuklarına faydası ve nizamnamenin içeriğine dikkat çekmiştir. Son yıllarda Müslüman Macarların sayısının arttığını da ifade etmiştir. Koloman Balkani, özellikle Bosna'da 600.000'den fazla Müslümanın bulunmasına işaret ederek, *"bunlar Macar vatandaşı değilse bile hiç olmazsa Macar Hükümetinin yabancıları da kalmazlar ve bütün Macaristan sakinlerinin taşıdıkları arzu ise mezhep ayırmaksızın bütün Boşnak vatandaşlarını memnun görmektir."* Bu girişimin amacı da *"Macaristan'da Avusturya'da yapılan şeyleri kopya etmek asla kabil olmayacaktır. Çünkü Macar siyaset-i mezhebiyesi büsbütün ayrıdır. Mevcut tasvirlerden en birincisi İslamiyet'i bir kanunla bilinen dinler arasına katmak ve bu vecihle hukuk-u siyasiyenin tanıyacağı bir cemaat"* haline getirmektir³⁶.

Macaristan'da 1895 yılında kabul edilen kanunun 43. bendinde hangi şartlar altında herhangi bir dinin Macar Mebusan Meclisi Vükelasının müsaadesiyle tanınması temin ediliyordu. Ancak Koloman Balkani bunun yeterli olmadığını çünkü *"Macar kanununa göre reisi tamamıyla ecnebi veya Macar vatandaşlığına tabi olmayan bir din şayan-ı kabul değildir. Mademki Müslümanların hepsi olmasa bile pek mühim bir kısmı Türkiye hakanını dini reis olarak tanırırlar o halde mezkûr madde kabil-i tatbik olmayacaktır. Zaten bu husus Bosna Müslümanlarının dini reisleriyle bağlarını koruyacakları, halife isminin her Cuma namazından sonra okunacağı"* ilhak sırasında yapılan mukavelenamede şart olarak konulmuştu. İslam mezheplerindeki adli ve mezhepsel esasların birbirleriyle ne kadar karmaşık olduğunu bu nedenle mezhepsel farklılıkları ayırmak ve Kuran-ı Kerim'e muvaffak bir kanun hazırlamak bazı zorluklar çıkaracaktır. Koloman Balkani, bu zorluğun yapılacak kanuni düzenlemeye ne bir engel ne de bir gecikme nedeni olacağını belirtmiştir³⁷.

Bu tartışmaların yapıldığı dönemde yani Birinci Dünya Savaşı öncesinde birçok Osmanlı öğrencisi sanayi eğitimi görmek amacıyla Macaristan'a gitmiştir. Macar basınında da bu konu yer almış genç Müslümanların sanayi eğitiminde diğer Avrupa ülkelerinden ziyade Macaristan'da görmüş olduğu hüsnü kabul ifade edilmiştir. Bu bağlamda *"Sırât-ı Müstakîm"* dergisi aynı ırktan olan Macaristan'a öğrenci gönderilmesini memnuniyetle karşıladığını ancak bu gençlerin orada rehbersiz ve sahipsiz bırakılmamasını eklemiştir³⁸. Bu ortamda Osmanlı Hükümeti Müslümanların önemli ziyaretgâhi olan Budapeşte'deki Gül Baba türbesinin

36 "Macar Müslümanlarının Nizamnâme-i Dinilerine Dâir", *Bilgi Mecmuası*, Cilt: 1, Sayı: 4, Şubat 1329, s. 433-435.

37 "Macar Müslümanlarının Nizamnâme-i Dinilerine Dâir", *Bilgi Mecmuası*, Cilt: 1, Sayı: 4, Şubat 1329, s. 433-435.

38 "Macaristan", *Sırât-ı Müstakîm*, Cilt: 4, No: 101, 29 Temmuz 1326, s. 397-398.

tamirâtı için gerekli masraf bedelinin şebkenderlikten bildirilmesini istemiştir³⁹. Böylece Macaristan'daki Müslümanlar için bir toplanma merkezi oluşturulmasına Osmanlı Hükümeti ön ayak olur.

I. Dünya Savaşı sırasında ise Osmanlı Hükümeti savaş nedeniyle Macaristan'a öğrenci göndermeyi kesmiş olmasından dolayı buradaki Müslüman Türk grubu da giderek yok olmuştur. Bosna'daki Müslüman grubun büyük çoğunluğunun yoksul, eğitimsiz, mesleksiz olup Macar kadınlarıyla evlenmekten başka bir şey yapmayıp işçilik, kapıcılık ve hamallıkla geçimini sağlayan kişilerden oluşuyordu. Dini eğitim düzeyleri de zayıf olan bu grubun faaliyeti Gül Baba'nın türbesindeki dini toplantılara katılmakla sınırlıydı. Macaristan'daki Müslümanlar da sadece 3 Nisan'da Gül Baba'nın türbesini ziyaret ediyordu⁴⁰.

2. Kanun Hazırlıkları

Türkler ve Macarlar I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte "Üçlü İttifak" bloğu içinde müttefik olarak savaş meydanlarında düşmana karşı birlikte mücadele etmişlerdir. I. Dünya Savaşı sırasındaki bu müttefikliğin bir sonucu olarak Macar askerleri Osmanlı cephelerinde Türk askerlerini, Galiçya Cephesinde ise Türk askerleri Macar askerlerini destekleyerek Türkler ve Macarlar silah kardeşliğiyle birleşmiştir⁴¹. Bu durum Macar kamuoyuna "Turanlı Kardeş Türkiye'nin" desteklenmesi olarak da yansımıştır⁴². Bunun sonucu olarak Türk ordusunun cephelerde kazandığı başarılar Macaristan kamuoyunda büyük yankı bulmuştur⁴³. Bu konuda tüm Macaristan'da Macar devlet adamları, Macar halkı ve Macar basını çok sıcak ve samimi dileklerini ve takdirlerini bildirmiştir⁴⁴. Öyle ki birçok Macar şehri bu vesilelerle Türk halkına selamlarını iletmiştir⁴⁵.

1914 yılında bir Macar'ın "Çok Yaşa! Ey İslam! Vaktiyle ibraz ettiğin muzafferi-yetleri tahazzur eyleyerek yeniden kuvvet ve şevketini göster! Bin sene evvel halifelerin göstermiş oldukları asar-ı kahramaneye iktiza ile umum-ı dünya kemal-i hayretle sana tevciye nazar etmiştir." Sözlerini içeren Osmanlı Padişahına gönderdiği yazı

39 BOA, BEO, Dos. 3752, no. 281342, 09/Ca/1328.

40 Popović, a.g.e., s. 115.

41 Peter Jung, *The Austro-Hungarian Forces in World War I, 1914-16*, Series editor: Martin Windrow, Osprey Publishing Ltd 2003, s. 42-43; "Macar Kaynaklarına Göre Türk-Macar Askeri İlişkileri (1912-1918)", *On İkinci Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri I (Kuruluşundan Günümüze Türk Ordusu)*, 20-22 Mayıs 2009-İstanbul, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2009, s. 402-403; Bolek, *Ibid.*, p.23.

42 TKA, Kutu no. 220, Belge: 156, 04/05/1915.

43 "Türk ve Macar Muahadeneti (Yeni Bir Cemiyetin Teşkili Münasebetiyle)", *Servet-i Fünun*, Cilt: 50, Sayı: 1282, 31 Kânunuevvel 1331, s. 96.

44 "Macarlar ve Türkler (Din-i Mübin-i Muhammedi ve Macaristan'da Hakk-i Kanuni- Hissiyat-i Muahadenetkarane ve Tezahüratı)", *Servet-i Fünun*, Cilt: 50, Sayı: 1284, s. 125.

45 BOA, HR. SYS., Dos. 2417, no. 5, 03.01.1916.

Macarların Türkler ve İslam hakkındaki duygularının başka bir ifadesidir⁴⁶. Ayrıca başta Macar Başbakanı Kont Tisza'nın çabalarıyla Macaristan'da Osmanlı yaralı askerlerine ve muhtaçlarına önemli hizmetlerde bulunan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için önemli miktarda yardım toplanmıştır⁴⁷.

Görüldüğü üzere I. Dünya Savaşı sırasında Türkler ve Macarların gerek müttefikliğin gerekse tarihten gelen Türk-Macar kardeşliğinin sonucu olarak yaptığı kılıç ve kalkan kardeşliği sayesinde düşmanı mücadele ettiği gibi diğer yandan da iki ülke kültürel, ilmi ve sosyal temayüllerle aralarındaki bağları güçlendirmişlerdir⁴⁸. Bunun sonucunda savaş sırasında her iki devlet arasında siyasi, askeri ve ekonomik alanda ilişkiler gelişmiştir. Bu atmosferde her iki millet birbirine her türlü desteği ve kolaylığı sağlamıştır⁴⁹. Bu durum Macaristan'daki Müslümanların konumunu da etkileyecek bir şekilde sonuçlanmıştır. Bunun en önemli sonucu 1916 yılında Macar Milli Meclisinde İslamiyet'in resmi din olarak tanınmasıyla⁵⁰ ülkedeki Müslümanların diğer dinlerdeki Macar vatandaşları gibi dini serbestiye kavuştuğunu görmekteyiz.

I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan toprakları içinde iki Müslüman grup bulunmakta idi. Birincisi Bosna'da bulunan Müslümanlar bunların başında Saraybosna'da Gazi Hüsrev Bey medresesinde eğitim görmüş olan Hilmi Düriç bulunuyordu. İkincisi Budapeşte'de bulunan Müslümanlar bunların başında Osmanlı Hükümeti tarafından 1909 yılında Türk öğrencilerine öğretmen olarak gönderilen⁵¹ imam Abdüllatif (Tanrısever) Efendi idi⁵².

Macaristan'daki Müslümanların varlığı karşısında Macar devlet adamları kayıtsız kalmamıştır. Bu bağlamda ilk olarak 1914 Aralık'ında Rezső Havass, Budapeşte Belediyesine "*Budapeşte'de bir cami inşa edelim!*" talebinde bulunmuştur. Bu öneri 4 Nisan 1916 tarihinde başkent konseyi tarafından onaylanarak cami inşaatını denetleyecek bir komisyon kurulmuştur⁵³. Bu ortamda Macaristan'da İslam'ın resmi din olarak tanınması da gündeme gelmiştir. Bu konuda Macaristan'daki Başşehbender Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) Beyin de önemli girişimleri sayesinde bu kanunun

46 BOA, HR. TO., Dos. 546, no. 47, 16.12.1914.

47 Macarların Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yardımları hakkında geniş bilgi için bkz. Yücel Namal, "According to the Turkish Archive Resources: Helps of Hungarians to the Ottoman Red Crescent Association During the First World War", *Közép-Európai Közlemények*, VII. Évfolyam, 1. Szám, No: 24, 2014/1, pp. 126-135.

48 "Dilimizi öğreniyorlar", *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Sayı: 97, 19 Teşrinisâni 1331(2 Aralık 1915), s. 283.

49 BOA, DH. MUİ, Dos. 16-1, no. 2; BOA, DH. KMS, Dos. 45, no. 34; BOA, DH. KMS, Dos. 30, no. 1.

50 BOA, HR. HMŞ-İŞO., Dos. 128, no. 44; BOA, HR. HMŞ-İŞO., Dos. 111, no. 16, Ek:1.

51 Popovic, a.g.e., s. 114.

52 İmam Abdüllatif Efendi, 1909 yılında Wekerle Sándor Hükümeti isteği üzerine Macaristan'daki Müslümanlarla ilgilenmesi amacıyla Osmanlı Devleti tarafından gönderilmiştir. Abdüllatif Efendi hakkında geniş bilgi için bkz. Melek Çolak, "Macaristan'da Müslümanlık ve İmam Abdüllatif Efendi (1909-1946)", *ICANAS*, 38 (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmalar Kongresi) *Bildiriler Kitabı*, Cilt: 3, Ankara, 10-15 Eylül 2007, ss.1021-1049.

53 Zoltan Bolek, *The History of Islam in Hungary*, <http://magyarislam.hu/angol/kep2.html>, Erişim Tarihi: 19.07.2016.

geçmesinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki birçok Macar gazetesine verdiği İslamiyet'in tanınmasıyla ilgili beyanatları örnek gösterilebilir⁵⁴.

Macar Mebusan Meclisi'nin İslam dininin resmen tanınması hakkındaki kanunu müzakereye başlaması üzerine Peşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey bu konuyla ilgili 24 Aralık 1915 tarihli yazısıyla Osmanlı Hükümetini bilgilendirmiştir. Ahmet Hikmet Bey, bu kanunla İslamiyet'e diğer dinlere olduğu gibi hukuki hakların Macaristan'da tanınmasının İslam âleminde büyük bir tesir yapacağına şüphe olmadığını belirtmiştir. Ahmet Hikmet Bey ayrıca 1909 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun "*ahali-i İslamiye'nin serbest-i mezhep ve serbest-i ayin ve ibadet edeceğine*" resmen kabul etmesine dayanarak Macar Hükümetinden ise kayıtsız şartsız İslamiyet'in tanınmasıyla ilgili talepte bulunabileceğini eklemiştir. Ahmet Hikmet Bey'in bu raporu üzerine Osmanlı Hükümeti şehbenderlikten bu kanunun bütün maddelerinin incelenmek üzere Bâb-ı Âli'ye gönderilmesini istemiştir⁵⁵.

Macaristan'da İslam'ın resmi din olarak tanınması üzerine çıkartılması düşünülen kanunun maddeleri Osmanlı Hükümeti tarafından da titizlikle incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda Osmanlı Dışişleri Bakanlığı bu yasanın birinci maddesindeki "*Müslümanlık esasının icrayı abkâmının hükümet kanunlarına muhalif olmadığı takdirde*" şartı ifadesinin öncelikle maddenin içeriğini kısıtlaması ve İslamiyet hakkında dolaylı bir niyet içerdiğinden Peşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey'den gerekli teşebbüste bulunması istenmiştir⁵⁶. Bunun sonucunda bu kısmın birinci maddeden çıkartıldığını görmekteyiz. Ayrıca Osmanlı Hükümeti 1909 tarihli protokolde olduğu gibi "*itikâdiyâne ve ibâdâta dair abkâm-ı şerriye-i İslamiyenin bilâkaydû şart tanınmasının*" talep edilebileceğini Peşte Başşehbenderliği'ne bildirilmiştir⁵⁷.

Macaristan'ın doğrudan doğruya bir Müslüman tebaaya sahip olmamasına karşın bu kanunun kabul edilmesinin gerek Osmanlı Hükümeti gerekse İslam dünyasında iyi bir tesir yapacağı Peşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey tarafından beyan edilmiştir. 1916 tarihli İslam kanununun Macar Meclisi komisyonlarında görüşüldüğü sırada Avusturya Hükümeti'nin 15 Haziran 1912 tarihli kanunundan alıntılarının yapılması gündeme gelmiştir. Ancak Ahmet Hikmet Bey o dönemde Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında Bosna Hersek'in ilhaki

54 Budapeşte Şehbenderi Ahmet Hikmet Bey'in Macaristan'da İslamiyet'in tanınmasıyla ilgili Macar basınına verdiği röportajlar için bkz. "A mohamedán vallásrecipialása", *Szatmármegyeyi Hirmondó*, 2 Január 1916, p. 1-2; "A mohamedán vallásrecipialása, Északkeleti Ujság, 1 Január 1916, s. 1-2.

55 BOA, HR. HMS. İŞO., Dos. 128, no. 44, Lef: 1,2.

56 Osmanlı Şeyhülislamlık makamı birinci maddede bulunan "*Kavânin-i Hükümete muhalif olmadığı takdirde*" ifadesinin sınırlama ifade etmesi nedeniyle içeriğinde değişiklik yapılmasını Peşte Başşehbenderliğine bildirmiştir. BOA, DH.EUM.5.Şb., Dos. 22, no. 7, Lef: 1,06/Cal/1334; BOA, HR. İD., Dos. 1599, no. 9, Lef: 3-1.

57 BOA, HR. İD., Dos. 1599, no. 9, Lef: 2-2., Lef: 3-1; BOA, HR.İD., Dos. 1599, no.10, Lef: 1-1.

nedeniyle gerginlik olmasına rağmen böyle bir yasanın kabul edildiğini belirtmiştir. Buna karşın Türkler ve Macarlar arasındaki dostane ilişkilerin olduğu bu dönemde ise Macaristan'dan daha samimi bir muamele beklemenin haklılığını ve İslam kanununun bu suretle müzakeresini ve kabulünün uygun olacağını Macarlara bildirmiştir. Ayrıca komisyonda kanunun üçüncü maddesindeki Macaristan'daki İslam'ın Bosna-Hersek'e bağlanmış olmasının da Macaristan'daki Müslümanların hilafete bağının kanunen tasdik edilmemiş olduğu anlamına geldiğini ifade etmiştir⁵⁸.

Yine Peşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey'in girişimleri sonucunda 1895 tarihli kanunda var olan Macaristan'da tanınacak bir dinin uygulamalarının kanunlara aykırı olması halinde Din İşleri ve Milli Eğitim Bakanlığının müsaadesini alamayacağı ibaresi 1916 tarihli bu kanunun ikinci maddesinde ise bu kontrolün yapılmayacağı şeklinde düzeltilmiştir. Ahmet Hikmet Bey, Macar Mebusan Meclisindeki İslam kanunu hakkındaki görüşmeler esnasında Macaristan Hükümeti'nin İslam dinini kabulünü arzu etmekte olduğunu belirtmektedir. Ancak İslam'ın Avrupa'da yeniden ilerlemesine yayılmasına vesile olacağı endişesinden Macar Hükümetinin dış bir etki altında kalacağından da korkulduğunu yazmaktadır. Başta İngiltere ve Fransa gibi büyük devletlerin İslamiyet'i sadece Asya ve Afrika'daki sömürgelerinde resmi din olarak tanıdıklarını Avusturya'nın 1912 tarihli kanunundan sonra Avrupa'daki bir diğer İslam'ın tanınacağı ülke Macaristan olacaktır. Bu yönüyle Ahmet Hikmet Bey, bu kanunun ileride diğer devletlere de örnek olabileceği için sorunsuz ve İslam dinine zarar vermeyecek bir şekilde olması gerektiği üzerinde durmuştur⁵⁹.

Macaristan'da İslamiyet'in resmi din olarak tanınması kanun teklifi Béla Janovich tarafından yapılmıştır. Bu kanunun yazarı olan Pekár Gyula Macar Mebusan Meclisinde yaptığı konuşmada *“Macaristan, İslam dininin kanunen mer'iyeti hakkındaki kânun lâyhâsınının beş kısa fıkrası ile şark ile münasebettar olan tarihinin geçen beş uzun asrını kardeşlik ve muhabbet delili olan bu teşebbüsü ile kapayıp müstereken çalışmak üzere yeni bir ittifak devresi açmak istiyor. Bugün Meclis-i Mebusanımızda müzakere edilen kanun, âlemin müteaddit kıtalarında yaşayan iki yüz yirmi milyon Müslümanın dininin kabulüne dair olmakla beraber biz, bilhassa silah arkadaşlığında bulunduğumuz komşu-i asil hem-ırkımız Türk milletini düşünmüyoruz. Muharebe-i hâzırada hak ve hakikati müdafaa hususundaki çarpışmalarımızda silah elinde olarak muavenetimize ilk evvel şitab eden Türk kardeşlerimiz olduğunu hiçbir zaman unutamayacağımız gibi kanlar dökerek büyük büyük muvaffakiyetler kazanan bu silah kardeşlerimize layık oldukları kardeşlik cemilesini ibrazda dahi gecikmemeliyiz. Bu kanun layihâsınının beş kısa fıkrası olmakla beraber bunlar şark*

58 BOA, HR. İD., Dos. 1599, no.10, Lef: 1-1.

59 BOA, HR. İD., Dos. 1599, no.10, Lef: 1-1.

ve garbı birbirinden ayıran bazı güçlüklerden düşüncelerden geçmek için lazım gelen körünün beş kuvvetli temeli makamındadır” demiştir⁶⁰.

Béla Barabás ise konuşmasında Türk-Macar dostluğunun önemli kesitlerinden örnekler vererek Türk milletinin Macarlar hakkında eskiden beri gösterdiği kalbi temayüllerle bağlı olduğundan bahsedip bu münasebetle bir zamanlar Peşte Darülfünü’nu talebesinin Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa’ya takdim ettikleri süslü kılıcı hatırlatmış, bu ve buna benzer karşılıkların Türk muhipleri nezdinde büyük bir takdir hissi doğurduğunu ve Macar Hükümetinin de bu gibi hareketlere büyük bir istekle cevap vererek Gül Baba Türbesi’nin tamiri, Peşte’de bir cami inşasına başlanması gibi olayların ima ve teyit ettiğini söylemiştir. Béla Barabás yoğun alkışlar arasında yaptığı konuşmasını şöyle bitirmiştir: *“İlerleyen yaşla fakat daha fazla heyecanla, eski zamanların hatıraları ve zihniyetiyle bütün yapabileceğim, biz Macarların Türk hilaline boyun eğmesini önerebilirim. Bu teklifi zevkle onaylıyorum.”* Macar Mebusan Meclisinde yapılan Türk-Macar kardeşliği ve geçmişten gelen ilişkilerine dair samimi konuşmaların ardından meclis başkanı İslamiyet’in resmen tanınması hakkındaki tasarının milletvekillerinin tamamının onayıyla kabul edildiğini ilan etmiştir. Macar Mebusan Meclisinin İslam dinini kanunen tanıması hakkındaki yasayı kabul etmesinin ardından Osmanlı Mebusan Meclisine kardeşlik hisleriyle dolu bir telgraf çekilmiştir⁶¹.

Macaristan Din İşleri ve Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı ve Macar Mebusan Meclisinin kabul ettiği Macaristan’da İslam dininin resmen tanınmasıyla ilgili 1916 tarihli 17 numaralı kanunun maddeleri şöyledir⁶²:

60 “Türkler ve Macarlar”, *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Sayı: 101, 14 Kânunusani 1331- 27 Ocak 1916, s. 322-323; “Macarlar ve Türkler (Din-i Mübin-i Muhammedi ve Macaristan’da Hakk-i Kanuni- Hissiyat-i Muhadenetkarane Ve Tezahüratı)”, *Servet-i Fünun*, Cilt: 50, Sayı: 1284, s. 125-126.

61 “Türkler ve Macarlar”, *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Sayı: 101, 14 Kânunusani 1331- 27 Ocak 1916, s. 322-323; “Macarlar ve Türkler (Din-i Mübin-i Muhammedi ve Macaristan’da Hakk-i Kanuni- Hissiyat-i Muhadenetkarane Ve Tezahüratı)”, *Servet-i Fünun*, Cilt: 50, Sayı: 1284, s. 125-126. Zoltan Bolek, bu konuşmayı şöyle aktarır: *“Parlamentonun Bayları ve Bayanları! Beş paragraftan oluşan bu kanun tasarısı, kardeşçe ve barışçıl bir şekilde Macaristan’ın Doğu tarihinin beş uzun ve sıkıntılı yüzyılıyla ilgilidir ve Doğunun ve Batının dini ideolojileri arasında barış yapmayı amaçlamaktadır, önemi dikkate alınmaksızın sadece bu bizi tatmin edebilir. (Alkışlar) 220 milyon Müslüman’ın dini kabul edilmek üzeredir. Ancak bu kanun tasarısı kabul edildiğinde Macar mevzuatı, askeri ittifakın dışında Turan kardeşliğinin güçlü bağlarıyla birbirimize bağlandığımız asil ve kahraman Türk milletine de odaklanmaktadır (onaylama ve yaşa sözleri)” Pekár Gyula konuşmasının devamında Gül Baba türbesi, Bosna-Hersek’in durumu, İslamiyet’in tanınmasıyla ilgili 1912 Avusturya yasası ve Macar mevzuatının Müslümanlara sağlayacağı imkânlardan bahsetmiştir.”* Bu konuşmayı Macar Mebusan Meclisinde Gyula Pekár’ın yaptığını belirtir. Zoltan Bolek, *The History of Islam in Hungary*, <http://magyariszlam.hu/angol/kep2.html>, Erişim Tarihi: 19.07.2016.

62 BOA, DH.EUM.5.Şb., Dos. 22, no. 7, 06/Ca/1334; *Magyar Nemzeti Levéltár(MNL)*, OL N 45, Lad. H. Ser. An Fasc. 3. 1916: 17’den aktaran *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı’dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri*, Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 146, İstanbul 2016, s. 440-441; Zoltan Bolek, *The History of Islam in Hungary*, <http://magyariszlam.hu/angol/kep2.html>, Erişim Tarihi: 19.07.2016.

Madde 1: İslam dinin yasal olarak tanınmış din olduğu ilan olunur.

Madde 2: İslam dinine mensup olanların cemaat hâlini almaları için din ilkelerine, manevi öğretilere, dini törenlere ve dinle ilgili diğer merasimlere dair kuralların takdim edilmesine gerek yoktur ve bunlar dini hayata dair diğer bütün hükümleri kendisinde toplayan teşkilat yönetmeliğinin onaylanması esnasında incelemeye tabi tutulamayacaklardır.

Madde 3: Macaristan İslam Cemiyeti Teşkilatı, Din İşleri ve Milli Eğitim Bakanı'nın onayıyla, Bosna-Hersek'teki Müslümanların mevcut yasal kuruluşuyla bağlantılı hale getirilebilir.

İmam ve yerel cemaatin ileri geleni veya daha üst düzeyde bir dini temsilci, Din İşleri ve Milli Eğitim Bakanının da onayıyla, Müslüman cemaatin böyle bir iş için Bosna Hersek'te istenen yeterliliğe uygun üyesi de olabilir. Aynı şekilde din görevlileri dini cemiyetin ilk oluşumundan önce de pozisyonlarına uygun geçim imkânları sağlanması halinde istihdam edilebilirler.

Madde 4: İslam dininin kurallarının tatbik edilmesi, ilkeleri, öğretileri ve kurumları mevcut kanunlar çerçevesi içinde yasal olarak tanınmış diğer dinlerle aynı yasal güvenceye sahiptirler. Yasal olarak tanınmış diğer dinlere dair düzenlemeler Müslümanlar için de yol göstericidir. Olası gerekli değişiklikler Bakan talimatnamesiyle tespit edilecektir.

Madde 5: İşbu kanun ilan edildiği gün yürürlüğe girer ve Din İşleri ve Milli Eğitim Bakanı, İçişleri Bakanı ve Adalet Bakanı tarafından uygulanır.

Böylece İslamiyet'in resmi din olarak kabulünü içeren yasa 30 Mart 1916 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yasa hazırlanırken "Protestan Unitarien" mezhebinin tanındığı 1848 tarihli 60 numaralı kanun ile Museviliğin tanındığı 1895 tarihli 46 numaralı kanunlardaki itina gösterilmiştir⁶³. 1916 tarihli 17 sayılı bu yasa, dini uygulama özgürlüğü açısından 1895 tarihli 43 sayılı yasadaki farklıdır. 1895 tarihli yasadaki Macaristan'daki İslam cemaatine yabancı bir makamın, halifenin veya padişahın başkanlık etmesini ve hamiliğini engellemekte idi. 1895 tarihli yasadaki belirtilen Macaristan'daki İslam cemaatinin başında sadece Macar üniversitelerinden mezun olmuş şeyhin veya din adamının olabileceğini belirtmesine karşın 1916 yılındaki yasadaki bu şart ortadan kaldırılmış ancak Macar vatandaşı olması şart olarak kabul edilmiştir. 1916 tarihli yasayla Macaristan'daki Müslümanların ceza, miras ve aile yasasının uygulanmasından muaf tutulmuştur. Ayrıca ileriki dönemlerde Müslümanların vakıf kurma, dini vergi toplama, okul ve kreş kurma hakkı da tanınmıştır. 1912 tarihli Avusturya yasasıyla 1916 tarihli

63 BOA, HR. İD., Dos. 1599, no. 11, Lef: 1-2.

17 numaralı yasa'yı kıyasladığımızda şöyle bir tablo karşımıza çıkıyor. 1912 tarihli yasa sadece Bosna'daki Hanefi mezhebindeki Müslümanları kapsıyor olmasına karşın 1916 tarihli yasa İslam'ı bir bütün olarak ele almıştır⁶⁴.

Buna rağmen 1916 tarihli kanunun üçüncü maddesinde bulunan “*Bosna-Hersek'teki Müslümanların mevcut yasal kuruluşuyla bağlantılı hale getirilebilir*” ifadesinde hilafet makamının kapalı bir ifadeyle tanındığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak Macaristan'daki Katolik papazların tepkisinden çekinilmesi gösterilebilir. Bu nedenle hilafete bağlılık meselesi kanunda açık bir şekilde yazılamamıştır. Hatta bu şekliyle bile Macar Meclisinde kanun layihasının müzakereleri esnasında Katolik Avam Partisinden Papaz János Molnár'ın itirazı olmuştur. Bu itirazları bastırmak amacıyla Peşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey başta Macar Meclis Başkanı Pál Boly ve Katolik Partisi Başkanı Kont Zichy Aladar aracılığıyla papaz nezdinde İslam dinini ve Osmanlı Hükümetini rencide edecek bir söylemde bulunmaması telkininde bulunulmuştur. Buna karşın János Molnár parti adına bu kanunu kabul etmeyeceğini beyan etmekle yetinmiştir. Ayrıca bu kanunun üçüncü maddesinde “*imam*” kelimesinin kullanılmadığını görmekteyiz onun yerine dini temsilci (reis-i ruhani) anlamına gelen bir tabir kullanılmıştır. Bunun nedeni olarak ise Hıristiyanlık ve Museviliğin teşkilat yapısının bu kanun hazırlanırken nazarı dikkate alınmasıdır⁶⁵. Bunlara rağmen 1916 tarihli 17 numaralı yasa diğerlerinden daha kapsamlı olduğunu söyleyebiliriz.

1916 tarihli İslam kanununun kabul edildiği dönem olan Birinci Dünya Savaşı sırasında Bosnalı, Arnavut, Balkan zanaatkârları, öğrenci ve Türklerden olmak üzere Macaristan'da 2000 civarında Müslüman bulunmakta idi. Bu dönemde Müslümanların Macaristan'daki dini yapıları ilgileri de giderek artmıştır. Öyle ki 1916 yılında gerek siyasal gerekse dini nedenlerle Macaristan'daki İslami anıtlar büyük ilgi görmüştür. Bunda 1916 yılında Macaristan'da İslam'ın resmi din olarak tanınması da etkili olmuştur. Macar Ulusal Tarih Anıtları Komisyonunun teşebbüsü ile birçok Türk-İslam eseri hamam, türbe, minare ve diğer eserler tamir ettirilmiştir. Macaristan'da tamir edilen bu eserler arasında Gül Baba Türbesi de bulunmaktadır⁶⁶.

1916 yılında Gül Baba Türbesi Istvan Müller tarafından restore edilmiş, türbenin bulunduğu sokağa Gül Baba sokağı adı verilmiştir. Budapeşte'deki Osmanlı Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey, türbenin içine halılar ve hat levhaları koydurtmuştur. Savaştan sonra türbenin Tuna'ya bakan kısmını kapatan Wagner

64 Zoltan Bolek, *The History of Islam in Hungary*, <http://magyarislam.hu/angol/kep2.html>, Erişim Tarihi: 19.07.2016.

65 BOA, HR. İD., Dos. 1599, no. 11, Lef: 1-2.

66 Molnár, a.g.e., s. 14; Zoltan Bolek, *The History of Islam in Hungary*, <http://magyarislam.hu/angol/kep2.html>, Erişim Tarihi: 19.07.2016.

villasının yıktırılmasından sonra türbe uzaklardan görünür olmuştur. Böylece Gül Baba Türbesi Budapeşte'deki Müslümanların dini bayramlarda toplandığı ve Türk-Macar dostluk toplantı ve mitinglerini yaptığı yer haline dönüşür⁶⁷.

3. Kanunun Macar ve Türk Basınına Yansımaları

Macaristan'da 1916 yılında Müslümanların lehine düzenlenen ve daha önceki kanunlardan daha kapsamlı olan 17 numaralı kanunla İslamiyet resmi din olarak kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla İslamiyet Macaristan'da resmen tanınmıştır. Böylece Macaristan'daki diğer dinlerle eşit bir statüye kavuşmuştur. Bu kanunun kabulü Türk ve Macar basınında geniş yankı bulmuştur. Macar basınında daha bu kanun kabul edilmeden önce bu kanunun gerekliliği hakkında yazılar ve röportajlar yayımlanmıştır. Bu anlamda *Budapesti Hírlap*, *Északkeleti Ujság* ve *Szatmármegyei Hirmondó* gazetelerinde yayımlanan Ahmet Hikmet Beyin röportajları örnek gösterilebilir. Bu röportajlarda Macaristan'ın İslam'ı resmi din olarak tanımayan tek ülke olduğu ve bu yasayla İslam'ın yasalar çerçevesinde korunması hedeflendiği belirtilmiştir. Ayrıca bu üç Macar gazetesindeki İslam dininin kabulü hakkındaki yazılarda *"Peygamberin açılan yeşil bayrağı altında milyonlarca Müslüman savaşa çağırılmakta, o halde, haklı davamızı etkili bir şekilde"*

67 Gül Baba Türbesi ile yanındaki Bektaşî Tekkesi'nin 1543-1548 yılları arasında Budin Beylerbeyi Yahya Paşazade Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Gül Baba Tekkesi, Török caddesinin yukarısında Rózsadomb'un doğu yamacında ve türbenin yanına inşa edilmiştir. Burası 60 derviş barındıracak büyüklükteydi. Tekke'nin ortak dini törenleri yapılacağı büyük bir salonu, dervişlerin konaklaması için odalar, büyük bir mutfak, deposu ve helaları bulunmaktaydı. Tekkenin ve Türbenin etrafında tarikatın ileri gelenlerinin gömüldüğü mezarlık bulunuyordu. 1686 yılında Budin'in Türk hâkimiyetinden çıkması ardından tekke aynı yıl yıkılmış türbe ise korunmuştur. 1699 Karlofça Antlaşmasında da türbenin korunması eklenmiştir. Tekke'nin yanında bulunan Gül Baba türbesi kalker taşlarından sekiz köşeli sade bir yapıdır. Sekiz bölümlü pedavra çatı ve tepesinde bir hilal bulunan kule Cizvitlerin eline geçtikten sonra yapılmıştır. Türbe 1690 yılında St. Joseph yanlıları tarafından (Cizvitler) şapele çevrilmiştir. Pedavra çatı ve kulesi yapılmıştır. 1773'te Cizvit tarikatı dağılıncaya türbe özel mülkiyete geçer. 1830 yılında János Thoma'nın arası üzerinde kalır. Bu yıllarda Bosnalı hacıların önemli bir ziyaretgâhi olur. 1861 yılında Müslüman ziyaretçilere izin vermesi şartıyla mimar János Wagner'e verilmiştir. 1870 yılında düzenlenen tapu kayıtlarına Türk mülkiyeti olarak işlendi. 1867 yılında Sultan Abdülaziz Avrupa dönüşü şapele çevrilmiş olan bu türbeyi ziyaret etti ve tekrar türbeye dönüştürülmesi hakkında teşebbüste bulunmuştur. 1878'de hazırlanan mühendislik raporuyla, 1885'te tekrar türbe haline dönüştürülmüştür. Aynı yıl Osmanlı Hükümeti mimar Lajos Grill'e türbeyi tamir ettirmiştir. Başşehbender Ahmet Hikmet Müftüoğlu, (1912-1918) türbeyle yakından ilgilenmiştir. 1914 yılında Macaristan Diyanet ve Eğitim Bakanlığı türbeyi eski eser ilan edip koruma altına almıştır. 1931 yılında Budapeşte'de Gül Baba İslam Cemiyeti, 1932'de Gül Baba derneği kuruldu. 1934 yılında türbe çevresinde Orta Avrupa İslam Merkezi kurulması düşüncesi ortaya atılmıştır. Macar mimar Lóránd Lechner bir proje hazırlanmış ancak uygulanamamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında 1945-46 yıllarında Rus işgali altında türbe hasar görmüştür. 1963 yılında yapılan restorasyonla pedavra çatı sökülerek kurşun kaplamalı klasik Osmanlı kubbesi şekline çevrilmiştir. Son olarak Gül Baba türbesi 1963 yılında Macar Hükümeti, 1996 yılında ise Türk ve Macar Hükümetleri iş birliğiyle türbe restore edilmiştir. Gábor Ágoston, "Gül Baba Türbesi ve Tekkesi", *Restorasyonu Dolayısıyla Macaristan Budapeşte Gül Baba Türbesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 14; Ayrıca bkz. K. Pintér Tamás, *Gül Baba Türbesi'nin Restorasyon ve Çevre Düzenlemesi Çalışmaları*, *Restorasyonu Dolayısıyla Macaristan Budapeşte Gül Baba Türbesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 16. Osmanlı Hükümetinin Gül Baba Türbesine yaptığı tamiratlar hakkında bkz. *BOA, İ.HR.*, Dos. 295, no. 18651, 22/M/1302; *BOA, HR. İD.*, Dos. 1591, no. 7.

destekleyen bu dinin hakkında çıkarılacak kanunla da minnet borcumuzu ödememiz adaletili olur” görüşü hâkimdir. Bu yazılarda Müslümanlarla ilgili olarak ikili Monarşi içerisindeki düzenlemeler hakkında da bilgiler verilmiştir⁶⁸.

Öncelikle Bosna-Hersek'in işgali ardından yapılan 21 Nisan 1879 tarihli protokolün 2. maddesinde Bosna-Hersek'te bulunan her inanç ve mezhebin özgürce dini ibadetlerini yapabileceği, dini liderleriyle bağlarının korunacağı, hutbelerde halifenin adının okunacağı ve minarelerde Osmanlı sancağının dalgalanabileceği belirtilmiştir. Ancak Bosna-Hersek'in ilhakıyla beraber bu protokolün geçerliliğinin son bulduğu eklenmiştir. Bunun üzerine 26 Şubat 1909 tarihinde yapılan anlaşmayla tekrar Müslümanların özgürce ibadet yapmaları, halifenin adının hutbelerde okunmasına izin verildiği belirtilmiştir. Fakat bu anlaşmayla minarelerde Osmanlı sancağının asılması da yasaklanmıştır. Son olarak Avusturya'nın 15 Temmuz 1912 tarihinde kabul ettiği İslam yasasıyla Hanefiliği yasal bir mezhep olarak tanıdığı görülmektedir. Bu yasayla ibadete ve Müslüman hocalara izin verilerek hakları koruma altına alınmıştır. Bu düzenlemelerden bahseden Macar gazeteleri Macaristan'ında İslam'ı hukuki olarak güvence altına alarak İslam dininin özgürlüğünü tanınması gerektiğine vurgu yapmışlardır⁶⁹.

Macar gazeteci Ferenc H. Király İslam dininin Macaristan'daki hukuki düzenlemesiyle ilgili olarak Budapeşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey'le yaptığı röportaj şöyledir:

-Bu konuda Osmanlı İmparatorluğu Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey'i aradık ve İslam diniyle ilgili yakın zamanda yapılacak hukuki düzenlemesi üzerine fikrini sorduk.

“Bu konuyu sadece iyi niyet göstergesi olarak görmüyorum... Macaristan, şu ana dek İslam'ın dini özgürlüğünün kanunlaştırılmadığı tek ülkedir. İngiltere de Fransa da tanıdı ve dini sistemimize Madagaskar adasında olduğu gibi Hindistan'da da devlet koruması sağlanmaktadır. Alman imparatorluğu da dinimizi tanıdı, oysa orada çok az sayıda İslam dini mensubu vatandaş bulunmaktadır”.

- Macaristan'da İslami bir kuruluş nasıl olacak?

“Dini bir kuruluşa ihtiyacımız yok, bizde her Müslüman aynı zamanda – imam –dır. Ancak bir an evvel Budapeşte'de bir camimiz olmalı”.

68 “A mohamedán vallás recipiálása”, *Szatmármegyei Hirmondó*, 2 Január 1916, p. 1-2; “A mohamedán vallás recipiálása, Északkeleti Ujság”, 1 Január 1916, s. 1-2.

69 “A mohamedán vallás recipiálása”, *Szatmármegyei Hirmondó*, 2 Január 1916, p. 1-2; “A mohamedán vallás recipiálása, Északkeleti Ujság”, 1 Január 1916, s. 1-2.

- İslamın çok sayıda hukuki maddesi ve dini prensibi Macar devlet yasasıyla çakışmaktadır. Örneğin evlilik yaşamız çokeşliliğe izin vermemektedir. Bu zorluklar nasıl aşılabilir?

“Ben bunda hiçbir şekilde zorluk görmüyorum... Değer ve inanç dünyamız, Müslüman müminin bütün genel ve özel yaşamı, Kuran’ın inanç prensiplerinin, Peygamberin sözlü düzenlemelerinin, ilk dört halifenin kararlarının ve son olarak İslam hukukçularının fikirlerinin geniş kapsamlı bir özeti olan şeriatla düzenlenmektedir. İşte! Devlet, yani laik yasaların aksine her ne olursa olsun biz şeriatı yeniden gözden geçirmiyoruz. Biz sünniyiz, muhafazakâriz. Şiiler, liberaller, böyle hallerde uzlaşmamaya çaba gösteren İranlılardır. Burada vurgulamam gerekir ki Müslümanların inancı farklı, eylem ve hakikati farklıdır. Örnek olarak bizim inancımız gerçekte çok eşliliğe izin vermektedir, yasalarımız ise eşlerin sayısını dörde indirmektedir. Macaristan’da ise bir Müslüman’ın dört eşinin olmasından korkulması gerekmez. Sadece devlet yasasının ve dini sistemin çakışmasından bahsetmiyorum aynı zamanda bugünkü zor geçim şartları dolayısıyla bizde bile birden çok eşle evlenilmediği açıkça ortadadır. Bir şey daha söylüyorum: günümüz de aydın, kültürlü bir kadın kendi yanına bir veya birden fazla eşit hukuksal statüye sahip kadını kabul etmez! İkinci kadını evine götürmeyi isteyen bir Türk henüz huzuruma çıkmamıştır. Böylesi bir nikâh asla kıymam. Aslına bakarsanız buradan da anlaşılacağı üzere devlet yasası doğal olarak karar veren üst makamlarda bulunmaktadır, dini kaidelerimiz ise inanç dünyamızda bulunmaktadır. Bu durumdaki çakışma hakkında söz söylenemez. Örneğin İngiliz imparatorluğunun sömürgelerinde çok eşliliğe hem izin verilmiş hem de bu durumun tanınmış olduğunu da bildiririm”⁷⁰.

Budapesti Hírlap, Pester Lloyd ve diğer Macar basını İslamiyet’in Macaristan’da resmi din olarak kabulüyle ilgili birçok yazı yayımlamış ve kanunun kabulünü alkışlamışlardır⁷¹. Macaristan’da İslamiyet’in resmi din olarak tanınması hakkında Macar gazetelerinin yayımladıkları dostane ve samimi yazılar Macar kamuoyu hakkında önemli fikirler de vermektedir. Bu bağlamda mesela (Az Ujsag) gazetesi “Çok Yaşa” başlığıyla bir makale yayımlayarak Macarların İslam halifesinin sevgisini kazanacak bir davranışla Macaristan’da hazırlanan Müslümanlara hak ve hukuklarını verecek bir kanun hazırlandığından bahsederek şunları yazmıştır: “biz yalnız şimdi müttefik bulunduğumuz için dost olmayıp bil-akis eskiden beri dostuz. Halen Türklerle müttehidiz (birliktelik). İstikbalde meveddetimiz (dostluk) daha kuvvi ve daha esaslı olacaktır.”

70 “A mohamedán vallás recipiálása”, Szatmármegyei Hirmondó, 2 Január 1916, p. 1-2; “A mohamedán vallás recipiálása, Északkeleti Ujság, 1 Január 1916, s. 1-2.

71 “Türkler ve Macarlar”, Türk Yurdu, Yıl: 5, Sayı: 101, 14 Kânunusani 1331-27 Ocak 1916, s. 322-323.

Pesti Hírlap, *Pester Lloyd* ve diğer Macar gazetelerinde yukarıda belirtilen samimi ve sıcak içerikte makaleler yayımlayarak Macaristan'da İslamiyet'in resmen tanınması hakkındaki kanun münasebetiyle ortaya çıkan dostluk ve ittifakın parlak ve yüksek göstergesi olduğu yazılmıştır. Bu kanun vesilesiyle Macar kamuoyu ve bilim adamları da bu doğrultuda açıklamalarda bulunmuşlardır. Ayrıca Avrupa'da Türkler ve Macarların birbirlerini çok eskiden tanıdığını, Türklerin Macar milliyetçilerine gösterdiği misafirperverlik iki millet arasındaki samimiyeti de güçlendirmiştir. Türkler ve Macarlar arasındaki ilişkileri güçlendirerek kardeşliğin tesisini teminde bereketli olduğunu Macar Fen Akademisi eski başkanı Albert Berzesky, Macaristan'da Müslümanlara ve Türklere karşı gösterilen dostane ilişkilerin Osmanlı Devleti ve İslam dünyasında iyi etki edeceğini ve Türklerin Macar kardeşlerine de aynı hislerle karşılık vereceğine şüphe yoktur demiştir⁷².

Macaristan'da İslamiyet'in resmi din olarak kabulü Macar basınında olduğu gibi Türk basınında da önemli bir yer tutmuştur. Başta *Tasvir-i Efkâr*, *Türk Yurdu*, *Bilgi Mecmuası* ve *Servet-i Fünun* gibi gazete ve dergilerde Macaristan'da İslamiyet'in resmi din olarak tanınması hakkında yazılar yazılarak Türk-Macar dostluğu vurgulanmıştır. *Tasvir-i Efkâr* gazetesi "Macaristan'da Din-i İslam" başlıklı yazısında 13 Ocak 1916 tarihinde Macar Millet Meclisinde İslamiyet'in diğer dinler gibi her türlü hukuk ve imtiyazdan istifade etmesi hakkındaki kanun müzakerelerinin yapıldığını yazmıştır. Macar Meclisindeki konuşmalara da yer veren gazete kanunun yazarı olan Gyula Pekár kanunun kabulünü ve hararetle onaylanmasını tavsiye ettiğini yazmıştır. Ayrıca kanunla ilgili muhalefet adına konuşan Macar milletvekili Béla Barabás, bu kanunun muhalefet adına da kabul edileceğini belirttiikten sonra Türklerin Macar kahramanları Rákóczi ve Kossuth'a gösterdiği misafirperverliği hatırlatarak 1877-1878 Osmanlı Rus savaşında Abdülkerim Paşa'ya bir kılıç hediye etmek üzere bir heyetin gittiğinden bahsetmiştir. Ardından Macar Millet Meclisi'nin tasarımı kabul ettiğini bununda Macarların Türklere karşı gösterdiği dostluğun bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir⁷³.

Türk Yurdu dergisi İslamiyet'in Macaristan'da resmen tanınması hakkında yayımladığı "Türkler ve Macarlar" başlıklı makalede "Macar Meclis-i Mebusan-ı İslam dininin kanunen tanınması hakkındaki layihanın kabul edilmesinin ardından Osmanlı Mebusan Meclisine kardeşlik hisleriyle dolu bir telgraf" çekildiğini Macar Mebusan Meclisinde İktidar ve muhalefet parti milletvekillerinin bir ağızdan Türk-Macar ırkdaşlığına vurgu yaptığını Macaristan'da kabul edilen İslam'ın resmi din olarak kabulü yasaasının dünyadaki iki yüz yirmi milyon Müslüman üzerinde önemli tesiri olduğu da vurgulanmıştır. Ayrıca beş kısa maddeden

72 "Macarlar ve Türkler (Din-i Mübin-i Muhammedi ve Macaristan'da Hakk-ı Kanun-i Hissiyat-i Muhadenetkarane Ve Tezahüratı)", *Servet-i Fünun*, Cilt: 50, Sayı: 1284, s. 125-126.

73 "Macaristan'da Din-i İslam", *Tasvir-i Efkâr*, 15 Kânunusani 1916, s. 2.

oluşan bu yasanın doğu ile batıyı birbirinden ayıran güçlükleri aşmaya yarayacak köprünün beş kuvvetli temeli olduğu belirtilmiştir⁷⁴.

Bilgi Mecmuası, ise “*Macar Müslümanlarının Nizamnâme-i Dinilerine Dâir*” başlıklı makalede Macaristan’da kabul edilen İslamiyet’in resmi din olarak tanınması kanununun uzun süreden beri gündemde olduğunu ve bu konunun gündeme gelmesine çalışan kurumlardan birisinin Bosna-Hersek’te bulunan “*Boşnak-Macar Ticaret Merkezi*” olduğunu belirtir. Merkez müdürü Kolomon Balkani, Dünya’da birçok ülkede İslamiyet’in tanındığını ve henüz Macaristan’da böyle bir kanunun çıkmadığını ve bu kanunun Avusturya’da da olmasına rağmen Macaristan’da olmamasının büyük bir eksiklik olduğunu ifade ettiği yazmaktadır⁷⁵.

Servet-i Fünun dergisinde yayımlanan “*Macarlar ve Türkler Din-i Mübin-i Muhammedi ve Macaristan’da Hakk-ı Kanuni Hissiyat-i Muhadenetkarane ve Tezahüratı*” başlıklı makalede Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkler ve Macarların savaş meydanlarında ortak amaçla silah kardeşliğinde birleştiğini ifade etmiştir. Ayrıca Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için bütün Macaristan’da önemli miktarda yardım toplandığını da eklemiştir. Macaristan’da İslamiyet’in resmi din olarak tanınması hakkındaki yasanın görüşüldüğü esnada Macar Mebusan Meclisinde söylenen sözler Macarların Türkler hakkındaki dostane hislerinin en belirgin delilidir. Ayrıca bu kanunun Macar Mebusan Meclisinde kabulünün hemen ardından Osmanlı Mebusan Meclisinin haberdar edilmesi de iki millet arasında ne derece de muhabbetin olduğunu gösterir. Makalede Macaristan’da Müslümanlara ve Türklere karşı gösterilen dostane hislerin Osmanlı ve İslam çevrelerinde iyi etki yaratacağı ve Türklerin de Macar kardeşlerine aynı hislerle karşılık vereceğine şüphe olmadığı belirtilmiştir⁷⁶.

Bu kanunun kabulü esnasında Macar Mebusan Meclisinde yapılan konuşmalar Macarların Türkler hakkındaki duygularının en açık göstergesidir. Bu kanunun kabulünün ardından Osmanlı Mebusan Meclisinin bilgilendirilmesi Türkler ve Macarlar arasındaki ilişkilerin saf ve temiz olduğuna delildir. Ancak György Lederer makalesinde, Macar Parlamentosu’nun 1916 yılında “*17 Numaralı Kanunla*” İslam’ı tanımasının nedenleri arasında savaş sırasında Türkiye ile müttefik olma ve Bosna-Hersek’in entegrasyon projesinin etkili olduğunu belirtmektedir⁷⁷.

1916 yılında Macaristan’da İslamiyet’in resmi din olarak tanınmasının önemli sonuçlarından birisi de 1917 yılında Macaristan’ın ileri gelenlerinin Peşte’de Gül Baba Camisi yapılması için yaptığı tekliftir. Bu teklif Macaristan Hilâl-i Ahmer şubesi başkanı olan Kont Károly Khuen-Héderváry’nin daveti üzerine Macar devlet

74 “Türkler ve Macarlar”, *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Sayı: 101, 14 Kânunusani 1331-27 Ocak 1916, s. 322-323.

75 Macar Müslümanlarının Nizamnâme-i Dinilerine Dâir, *Bilgi Mecmuası*, Cilt: 1, Sayı: 4, Şubat 1329, s. 433-435.

76 “Macarlar ve Türkler (Din-i Mübin-i Muhammedi ve Macaristan’da Hakk-ı Kanuni- Hissiyat-i Muhadenetkarane Ve Tezahüratı)”, *Servet-i Fünun*, Cilt: 50, Sayı: 1284, s. 125-126.

77 Lederer, *Ibid.*, p. 15.

adamlarından oluşan birçok kişi Ayan Meclis salonunda toplanarak Peşte'de inşası düşünülen Gül Baba Camisi hakkında görüşmüştür. Bu toplantıda Macar Başbakanı Doktor Sándor Wekerle Osmanlı'nın Peşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey, Peşte Belediye Başkanı István Bárczy ve Türk-Macar dostluğunun birçok taraftarı katılmıştır. Kont Héderváry, Macarların Türk müttefiklerine karşı hissettikleri sevgi ve muhabbetten bahsederek bunun nişanesi olarak Gül Baba adında bir cami inşası ve Peşte'ye gelen Osmanlı tebaası ile Boşnaklara dini vazifelerini yapmaları için bir mekânın gerekliliğinin düşünüldüğünü açıklamıştır. Binanın amacına uygun olması amacıyla Doğu Dilleri Mektebi muallimlerinden Gyula Germanus aracılığıyla Osmanlı Şeyhülislamlık makamına müracaat edilerek İstanbul'un en güzel camilerinden birinin planı örnek olarak gönderildiğini ve caminin inşası için bir fetvanın da verildiğini belirtmiştir. Kont fetvanın tercümesini okuduktan sonra caminin yanında imam için bir ikametgâh, Müslüman seyyahlar için sekiz, on odalık bir kervansaray ve kervansarayda İslami usullere göre helal yemek pişirmek üzere bir imaret inşasının da düşünüldüğünü ve bunun bütün inşaat maliyetinin bir milyon krona mal olacağını söylemiştir. Ardından müzakereler başlamış ve milletvekili Géza Kennedy, ayandan Baron Forster, Milletvekili Gyula Pekár, Mimar Alpar, Ayandan Lanczy ve Başbakan Wekerle fikirlerini beyan etmiştir.

Macar Başbakan Wekerle, konuşmasında cami meselesinin ciddi bir surette ele alınmasından dolayı memnuniyetini beyan etmiştir. Wekerle, on yıl önce Peşte şehrinin imarı mevzubahis olduğunda cami yapılması teklifinde bulunduğuyu ayrıca Peşte'deki Müslümanların işleriyle ilgilenmek üzere daha o zaman Gül Baba Türbesine bir türbedar talep ettiğini, caminin türbenin bulunduğu yer civarında yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Wekerle konuşmasının devamında inşaat için sekiz-on kişilik bir komisyonun kurulmasını, Peşte'ye daimî bir imam talebi, Müslüman seyyahları için bir kervansaray ve Peşte'de eğitime gelecek olan Müslüman Türk öğrencileri için bir pansiyon inşası fikirlerini de kabul ettiğini belirterek, cami komisyonu planları ve diğer hazırlıkları yapınca da gereken paranın hükümet ve belediye tarafından verileceğini söylemiştir. Kont Héderváry'nin teklifi üzerine cami komisyonu Dr. Wekerle, Maarif Nazırı Kont Albert Apponyi, Dahiliye Nazırı Ogron, Hakkı İntihab Nazırı Doktor Vasiyoni, Belediye Başkanı István Bárczy, Macar Salib-i Ahmeri, Türk-Macar Cemiyeti, Macar Matbuat Erkanı ve ayandan bazı kişilerle birlikte 26 kişiden oluşturulmuştur⁷⁸. Ardından Osmanlı Hükümetinin, Budapeşte'de yapılacak olan cami için beş-on

78 Budapeşte'de yapılacak olan caminin şehrin Buda kısmında Gül Baba türbesi yakınında Margaret Köprüsü'nün karşısında bulunan bir tepeye belediyenin malı olan arsaya daha önceden Mimar Kemaleddin Bey tarafından hazırlanan plan doğrultusunda inşası kararlaştırılmıştır. BOA, BEO., Dos. 4496, no. 337182, Lef: 2,3; BOA, BEO, Dos. 4501, no. 337536, Lef: 1; "Cemiyet-i İslamiyesi'nin Mühim Bir Kararı Peşte'de Gül Baba Cami-i Şerifi", *Türk Yurdu*, Yıl: 6, Sayı: 150, 20 Kânunuevvel 1333(20 Aralık 1917), s. 308-309. Mimar Kemaleddin'in Budapeşte'de yapacağı keşif hakkında bkz. BOA, BEO., Dos. 3868, no. 290041, 11.03.1329.

bin civarında yardımda bulunması da gündeme gelmiştir⁷⁹. Ancak Budapeşte’de yapılması planlanan Gül Baba cami projesi gerek savaş şartları gerekse savaş sonrasında Macaristan’ın büyük kayıplar vermesi⁸⁰ nedeniyle hayata geçirilememiştir.

4. Sonuç

Macarlarla İslamiyet’in tanışıklığı bilindiğinin aksine Osmanlı’nın Macaristan’ı fethi öncelerine dayanmaktadır. Öncelikle Macarların anayurtlarından bugünkü Macaristan topraklarına gelene kadarki süreçte gerek ticaret gerekse egemenliği altında buldukları Türk ve Müslüman topluluklar aracılığıyla Macarların İslamiyet’le tanışıklığı olmuştur. Macarlar bugünkü topraklarına geldiklerinde de çeşitli yollarla İslamiyet’in etkisinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Macarlar aralarında Müslüman nüfusun bulunmasından dolayı çeşitli dönemlerde kanuni düzenlemeler yapmıştır. Ancak Macarların 1000 yılında Hristiyan olmalarıyla Müslümanlığa karşı tutumlarında Vatikan’ın etkisiyle sertleşme görülmüştür. Osmanlı’nın Macaristan’ı 1526 Mohaç Savaşıyla fethiyle Macaristan’a gerek gelen göçlerle gerekse Bektaşî, Halvetî ve Mevlevî dervişlerinin etkisiyle Müslüman olan Macarlarla birlikte Müslüman nüfus artmıştır.

Osmanlı Devleti’nin Macaristan’ı kaybetmesinin ardından gelen Habsburglar Macaristan’daki Müslümanlara yaptıkları baskılarla göçe zorlamış ve İslam eserlerini tahrip etmiştir. Türk-Macar ilişkilerinde 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaş sırasında Macaristan’da Habsburg Hanedanına duyulan nefret Türk-Macar dostluğunu yeniden canlandırmıştır. Ayrıca bu dönemde Korvinaların Macaristan’a iade edilmesi de bu dostluğu arttırmıştır. Bu atmosferde Macaristan’da doğuya ve İslam’a ilgi artmıştır. Bir başka neden Berlin Antlaşmasıyla (13 Temmuz 1878) Müslüman nüfusun yoğun olduğu Bosna-Hersek’in, Avusturya-Macaristan tarafından işgalidir. Bu işgalin sonucu olarak bölgedeki birçok Müslüman halkın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu egemenliğine girmesi sonucunda Müslümanların bir kısmının Macaristan’a yerleşmesidir.

1879 tarihli Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında imzalanan protokolle Bosna-Hersek’te yaşayan Müslümanların din ve mezhep hürriyeti tanınmıştır. İbadet serbestisi ile Müslümanların can ve mal güvenliğinin sağlanması güvence altına alınmıştır. Ayrıca hutbelerde Osmanlı padişahının adının anılması ve minarelere Osmanlı sancağının çekilmesine izin verilmiştir.

79 BOA, BEO., Dos. 4496, no. 337182, Lef: 1.

80 Trianon Barış Antlaşması sonucunda Macaristan’ın kayıpları hakkında geniş bilgi için bkz. Yücel Namal, “Trianon Barış Antlaşması Sonrasında Macar Ekalliyetler Sorunu”, *100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 03-05 Kasım 2014-Budapeşte, Ankara 2015, s. 323-346.

Macaristan'da 1895 yılında kabul edilen kanunun 43. bendinde dinlere az da olsa Macar Meclisi Vükelasının müsaadesiyle tanınması hakkı verilmiştir. Ancak 1908 yılında Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhaki üzerine Müslümanlara baskı ve zulüm artmış ve göçe zorlanmışlardır. Fakat Bosnalı Müslümanlar din işlerinde Osmanlı Halifesine bağlı kalmak istediği için bu konuda Macar kanunlarıncı haklarını aramak için Peşte'ye gitmiştir. Öyle ki zaman zaman Macar devlet adamlarının Bosnalı Müslümanların haklarını Macar meclisinde dile getirerek savunduğu görülmüştür.

Osmanlı Devleti, 1909 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile yaptığı protokol ile Bosna'daki Müslümanlara ibadet serbestliği, hutbelerde halifenin adının okunması ve müftü atanması haklarını sağlamıştır. Ardından Avusturya-Macaristan İmparatoru I. Franz Jozef, topraklarındaki nüfus değişikliklerinden dolayı (Bosna-Hersek'in ilhaki) 159 numaralı kanunu 1912 yılında imzalar. Bu kanunla birlikte Avusturya-Macaristan imparatorluğunda İslam dini bazı okullarda yasal hale gelmiş ve ülkedeki Hanefi mezhebi tanınarak Müslümanların dini ayinler yapmalarına izin verilmiştir.

I. Dünya Savaşı sırasında Türkler ve Macarların gerek müttefikliğin gerekse tarihten gelen Türk-Macar kardeşliğinin sonucu olarak yaptığı silah kardeşliği ile Boşnak-Macar Ticaret Merkezi Başkanı Koloman Balkani ve Budapeşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun çabalarının katkısıyla 1916 yılında Macar Mebusan Meclisi İslamiyet'i resmi din olarak tanımıştır. 30 Mart 1916 tarihinde yürürlüğe giren 17 sayılı yasa, dini uygulama özgürlüğü açısından 1895 tarihli 43 sayılı Macar yasanın, 1912 tarihli Avusturya yasasının getirdiği sınırlamalar 1916 tarihli 17 numaralı yasayla ortadan kaldırılmıştır. Böylece 17 numaralı yasayla İslamiyet'in resmi din olarak tanınmasıyla ülkedeki Müslümanların diğer dinlerdeki Macar vatandaşları gibi dini serbestiye kavuşmasını sağlamıştır.

1916 yılında Macar Milli Meclisinde İslamiyet'in resmi din olarak tanınması Türk ve Macar basınında geniş yer tutmuştur. Bu bağlamda *Északkeleti Ujság*, *Szatmármegyei Hirmondó*, *Budapesti Hírlap* ve *Pester Lloyd* gibi Macar gazeteslerinde, *Tasvir-i Efkâr*, *Türk Yurdu*, *Bilgi Mecmuası* ve *Servet-i Fünun* gibi Osmanlı gazete ve dergilerinde Macaristan'da İslamiyet'in resmi din olarak tanınması hakkında yazılar yazılarak Türk-Macar dostluğu vurgulanmıştır. Macaristan'da İslamiyet'in resmi din olarak tanınmasının önemli bir sonucu olarak başta Macar Başbakanı Doktor Sándor Wekerle olmak üzere birçok Macar devlet adamının Budapeşte'de Gül Baba Camisi yapılması için toplantılar yaparak komisyon kurmasıdır. Ancak bu cami projesi gerek savaş koşulları gerekse savaş sonrasında Macaristan'ın uğradığı büyük kayıplar nedeniyle gerçekleştirilememiştir.

Kaynakça

A. Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, *Muahedenameler*, No: 56/15.

BOA, Dîvân-ı Hümayun Kalemî (A.DVN.), Dos. 153, no. 41, 05/Z/1276.

BOA, BE0., Dos. 3752, no. 281342, 09/Ca/1328.

BOA, Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus (DH. KMS.), Dos. 30, no. 1.

BOA, DH. KMS., Dos. 45, no. 34.

BOA, Dâhiliye Nezareti Muhâberât-ı Umûmiye İdaresi (DH. MUI.), Dos. 16-1, no. 2.

BOA, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Müdiriyeti 5. Şube (DH.EUM.5.Şb.), Dos. 22, no. 7, 06/Ca/1334.

BOA, DH.EUM.5.Şb., Dos. 22, no. 7, Lef: 1, 06/Ca/1334.

BOA, Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR. HMŞ-İŞO.), Dos. 111, no. 16, Ek:1.

BOA, HR. HMŞ-İŞO., Dos. 128, no. 44.

BOA, HR. HMŞ. İŞO., Dos. 128, no. 44, Lef: 1,2.

BOA, Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemî (HR. MKT.), Dos. 36, no. 77, 12/Za/1266.

BOA, HR.MKT., Dos. 364, no. 18, 07/B/1277.

BOA, Hariciye Nezareti Siyasî Kısım (HR.SYS.), Dos. 200, no. 43.

BOA, (HR. SYS.), Dos. 2417, no. 5, 03.01.1916.

BOA, Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR. TO.), Dos. 546, no. 47, 16.12.1914.

BOA, İrade Hariciye (İ.HR.), Dos. 295, no. 18651, 22/M/1302.

BOA, Meclis-i Vâlâ (MVL.), Dos. 1011, no. 67.

BOA, Yıldız Evrakı (Y.EE.), Dos. 72, no.51, 17/M/1297.

BOA, Yıldız Perakende Umumi (Y.PRK.UM.), Dos. 1, no. 84, 23/S/1297.

Magyar Nemzeti Levéltár (Macar Milli Arşivi) (MNL)

MNL, OL N 45, Lad. H. Ser. An Fasc. 3. 1916: 17.

Türk Kızılay Arşivi (TKA)

TKA, Kutu no. 220, Belge: 156, 04/05/1915.

B. Gazeteler ve Dergiler

“A mohamedán vallás recipiálása, Északkeleti *Ujság*, 1 Január 1916, ss. 1-3.

“A mohamedán vallás recipiálása”, *Szatmármegyei Hirmondó*, 2 Január 1916, pp. 1-3.

“Cemiyet-i İslamiyesi'nin Mühim Bir Kararı Peşte'de Gül Baba Cami-i Şerifi”, *Türk Yurdu*, Yıl: 6, Sayı: 150, 20 Kânunuevvel 1333(20 Aralık 1917), s. 308-309.

“Dilimizi öğreniyorlar”, *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Sayı: 97, 19 Teşrînisâni 1331(2 Aralık 1915), s. 283.

- "Gül-Baba sirkápolnája Budán", *Vasárnapi Ujság*, 31 Augusztus 1873, s. 416-417.
- "Macar Müslümanlarının Nizamnâme-i Dinilerine Dâir", *Bilgi Mecmuası*, Cilt: 1, Sayı: 4, Şubat 1329, ss. 433-435.
- "Macaristan'da Din-i İslam", *Tasvir-i Efkâr*, 15 Kânunusani 1916, s. 2.
- "Macaristan", *Sırât-ı Müstakîm*, Cilt: 4, No: 101, 29 Temmuz 1326, ss. 397-398.
- "Macarlar ve Türkler (Din-i Mübin-i Muhammedi ve Macaristan'da Hakk-ı Kanuni- Hissiyat-i Muhadenetkarane Ve Tezahüratı)", *Servet-i Fünun*, Cilt: 50, Sayı: 1284, s. 125-126.
- "Török épületmaradványok hazánkban", *Vasárnapi Ujság*, 18 Márczius 1855, ss. 84-85.
- "Türk ve Macar Muhadeneti (Yeni Bir Cemiyetin Teşkilî Münasebetiyle)", *Servet-i Fünun*, Cilt: 50, Sayı: 1282, 31 Kânunuevvel 1331, s. 96.
- "Türkler ve Macarlar", *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Sayı: 101, 14 Kânunusani 1331- 27 Ocak 1916, s. 322-323.
- ABDÜLHAMİTOĞLU, Necip, "Budapeşte'deki "Gül Baba" Türbesi", *Türk Kültürü*, Sayı: 233, Yıl: XXI, s. 43-51.
- GERMANUS, Gyula, "Gül Baba Türbesinde Düşünceler-I", *Tarih ve Toplum*, Cilt: 25, Sayı: 146, Şubat 1996, ss. 45-53.
- KIRÁLY, Ferenc H., "A mohamedán vallás recipiálása", *Budapesti Hírlap*, 1915.11.25, 328. szám.
- NAMAL, Yücel, "Trianon Barış Antlaşması Sonrasında Macar Ekalliyetler Sorunu", *100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 03-05 Kasım 2014-Budapeşte, Ankara 2015, ss. 323-346.
- ÖZTUNA, Yılmaz, "Macaristan'da Bir Türk Dergâhı Gül Baba", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 10, Kasım 1967, ss. 7-9.
- SOMOGYI, Joseph, "Macaristan'da İslâm Hatıraları", *Sebilürreşad*, Kasım 1958, Cilt: 12, Sayı: 281, s. 90.
- _____, "Macaristan'da İslâm Türk Hatıraları", *Sebilürreşad*, 1961 Nisan, Cilt: 13, Sayı: 324, ss. 381-382.
- _____, "Macaristan'da İslâm Türk Hatıraları", *Sebilürreşad*, 1961 Nisan, Cilt: 13, Sayı: 321, ss. 333-334.
- ÜREKLİ, Bayram, "Gülbaba ve Veli Baba'ya Ait Bir Secere", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı: 52, Nisan 1991, ss. 46-52.
- VÁMBÉRY, Armin, "Gül Baba", *Vasárnapi Ujság*, 16 Junius 1861, s. 278-279.
- YAKITAL, Emin, "Gül Baba", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 14, Ekim 1981, ss. 184-188.

C. Kitap ve Makaleler

- ÁGOSTON, Gábor, "16-17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Mevlevilik", *I. Milletlerarası Mevlâna Kongresi Tebliğler Kitabı*, 3-5 Mayıs 1987, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988, s. 222.
- _____, "Gül Baba Türbesi ve Tekkesi", *Restorasyonu Dolayısıyla Macaristan Budapeşte Gül Baba Türbesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 14.
- _____, Gábor, "Macaristan'da Mevlevilik ve İslam Kültürü", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14, 1994, ss. 4,8.

- Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri*, Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 146, İstanbul 2016.
- ARASLI, Altan, *Avrupa'da Türk İzleri*, Cilt:1,2,3, Akçağ Yayınevi, Ankara 2009.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı ve diğerleri, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri (Romanya Macaristan)*, 1.Cilt, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını (Tarihsiz).
- BOLEK, Zoltán, *Az Utolsó Dzsáhád*, Magyar Iszlám Közösség, Budapest 2014.
- _____, *The History of Islam in Hungary*, <http://magyariszlám.hu/angol/kep2.html>, Erişim Tarihi: 19.07.2016.
- <http://www.atib-pernitz.at>, Erişim Tarihi: 14.10.2017.
- Bosna- Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1992.
- CZEGLEDY, Károly, *Turan Kavimlerinin Göç'ü*, Çeviren: Günay Karaağaç, Turan Kültür Vakfı Yayını, İstanbul 1999, ss. 12-13.
- ÇOBAN, Erdal, "Orta Çağ Macaristan'ında Müslüman Gruplar", 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmalar Kongresi (ICANAS 38) Bildiriler Kitabı*, 10-15 Eylül 2007, Cilt: II, Ankara, ss. 968-974.
- ÇOLAK, Melek, "Macaristan'da Müslümanlık ve İmam Abdülatif Efendi (1909-1946)", *ICANAS, 38 (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmalar Kongresi) Bildiriler Kitabı*, Cilt: 3, Ankara, 10-15 Eylül 2007, ss.1021-1049.
- _____, "Macar Kaynaklarına Göre Türk-Macar Askeri İlişkileri (1912-1918)", *On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri I (Kuruluşundan Günümüze Türk Ordusu)*, 20-22 Mayıs 2009-İstanbul, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2009.
- EKREM, Reşat, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülâsiyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi (24 Temmuz 1923)*, Türkiye Matbaası, İstanbul 1934, ss. 227,232.
- ERİM, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt: 1, TTK, Ankara 1953.
- ERTUĞRUL, Sinan, "Avusturya'da Din ve Devlet İlişkileri", *Avusturya'da Din Devlet İlişkileri ve İslamofobia*, (Editör: Sinan Ertuğrul), Pınar Yayınları, İstanbul 2014, ss. 11-48.
- FERENCI, Ebubekir D., *Macaristan Müslümanlar Tarihi*, Demirpress Yayını, İstanbul 2010.
- JUNG, Peter, *The Austro-Hungarian Forces in World War I, 1914-16*, Series editor: Martin Windrow, Osprey Publishing Ltd 2003.
- Harp Mecmuası*, Yıl: 1, Sayı: 6, Şubat 1331, s. 83.
- KARATAY, Osman, "Erken Dönem Macarlar Arasında İslam", *Balkanlarda İslâm Miadı Dolmayan Umut*, Cilt: 2, TİKA Yayınları, Ankara 2016, s. 375
- KIEL, Machiel, "San Saltuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 36, ss. 147-150.
- KURAT, Akdes Nimet, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul 1937, s. 45.
- LEDERER, György, "Islam in Post-Socialist Hungary", *ISIM Newsletter*, 2002, Issue: 1, Volume:11, p. 15.
- MENDEL, Milos, "Beginnings of the Muslim Religious Community in Former Czechoslovakia", *ISIM Newsletter*, Issue: 1, Volume: 2, Leiden 1999, s. 24.
- MOLNÁR, József, *Macaristan'daki Türk Anıtları*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1993.
- NAMAL, Yücel, *Türk-Macar İlişkileri*, İskenderiye Yayınevi, İstanbul 2009.

- _____, "According to the Turkish Archive Resources: Helps of Hungarians to the Ottoman Red Crescent Association During the First World War", *Közép-EurópaiKözlemények*, VII. Évfolyam, 1. Szám, No: 24, 2014/1, pp. 126-135.
- NAZIR, Bayram, "II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Macar Dostluk İlişkileri", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 43, s.309-317.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *San Saltık (Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü XIII. Yüzyıl)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, 2. Baskı, Ankara 2011, s. 84.
- OKIÇ, Tayyib, "San Saltık'a Ait Bir Fetva", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1952, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 48.
- TAMÁS, K. Pintér, "Gül Baba Türbesi'nin Restorasyon ve Çevre Düzenlemesi Çalışmaları", *Restorasyonu Dolayısıyla Macaristan Budapeşte Gül Baba Türbesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 16.
- TEK, Tarkan, "Avusturya'da İslam ve Müslümanlar", *Avusturya'da Din Devlet İlişkileri ve İslamofobia*, Ed. Sinan Ertuğrul, Pınar Yayınları, İstanbul 2014, ss. 49-70.
- The Emperor's Bosniaks: The Bosnian-Herzegovinian Troops in the u.k. Army; History and Uniforms - 1878 to 1918*, Editor: Christoph Neumayer, Erwin A. Schmidl, Verlag Militaria (2008).
- UYAR, Mustafa, "San Saltık Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü XIII. Yüzyıl A. Yaşar Ocak, Ankara 2002", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2003, Cilt: 21, Sayı: 33, ss. 185-195.

EKLER

VIII. évfolyam. Nagykaroly, 1916. január 1. 1-ső szám.

ÉSZAKKELETI UJSÁG

NAGYKÁROLY ÉS ÉRMELLÉK

POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI HETILAP. — A NAGYKÁROLYI KERESKEDŐ TÁRSULAT HIVATALOS KOZLONYE.

Előfizetői árak: Egész évre ..... 5 korona. Félévre ..... 4 „ Negyedévre ..... 3 „ Tánáljának egész évre ..... 5 „	Főszerkesztő: DR. VETZKÁN EDE. Működési hely: BUDAPEST.	Szerkesztőség és kiadóhivatal: NAGYKÁROLY, SZÉCHÉNYI-UTCA 20. SZÁM. (ÉRMELLÉK-NYOMDA) R.-T. NAGYKÁROLY. Hirdetelmek: NAGYKÁROLYI VÉRTÖRŐK I. E. NYELV: 1916. JAN. 1.
--	--	--

Boldog újévet!

Milliók ajkairól kél fohász a jobb, boldogabb esztendő eljövételéért. Nemzetek millióit omlanak ma térdre a Mindenható láthatatlan színe előtt, boldogabb újévet kérve tőle. Boldogabb újévet kér az angol, bizonyára az a boldogság, hogy letörpörve lássa hatalmas ellenfelét: Boldog akar lenni a francia a reváns sikerétől, ugyanarra vágyik az orosz, vérmes nemzeti aspirációinak teljesülését kérve. Boldog akar lenni a szerb is, ki oryulikos kezével közházította a csóvát Európa népei közé, az orosz, ki meszárszékre hajlja elnyomott népe millióit.

Boldog újévért fohászokdva térdelünk mi is az Ur számolya előtt. Lelkünk tisztá. Kérésünkkel nem kívánjuk országok pusztulását, mi csak a magunk megmaradását kérjük. A mi boldogságunk, amit ez új évtől kívánunk, az áldott béke eljövetele lesz. Ez lesz az a legnagyobb boldogság, amit az újév hozhat.

Az igazságos Isten meg is fogja nekünk adni ezt a jótéteményt. Igazságos ügyünk az ő kezébe van bízva; az ő szentséges keze megadja ahoz az áldást, amiért mi szenvedelmek küzdelmekkel megdolgozunk.

Most egy éve a megpróbáltatások özönéből szállt hozzá fohászunk. Nagy elensegünk országunk bejáraitat vívtá éleire-halálra. Az újév meghozta a boldog fellélegzés idejét. Ma, amikor fegyverek hazánk határait túl messze csillognak, azért száll hozzá imánk, hogy emberfelelti küzdelmeinket tegye fel koronáját: a dicsőségés béket.

Nagy reményekkel, lelkes örömmel várjuk az új esztendőt, hogy mit hoz számunkra. Ha talán nem hozná is meg a várva-várt békét, ha nem is hozna meg konok ellenfeleink jobb belátását, hogy vessenek véget az okatlan vérparazolásnak, mindenesetre meghozza az ehhez vezető utat.

Nincs okunk panaszkodni az emült esztendőre. Történelmünk legdicsőbb lapjai íróltak akkor, ha könnyel és vérral is. Nincs okunk kétkedni benne, hogy a következő esztendő méltó folytatása lesz az emült évnék. Hős seregünk dicső fegyvertényei feljogosítanak a reményre, hogy minden nap közelebb vívzi nemzetünket a diadalmas békéhez.

Ebben a szent reményességben, áhitattal elhalt lélekkel lépünk át az újév küszöbén. Nemzetünk meglivódásának hajnala ez. A hősök véréből, anyák,

gyermeknek elfolyt könyvéből új fa virul. A vérnek és könnynek válfútsága nemzeti lét nagyzerü fejlődésének nyit utat. Ez a nemzet, mely oly csodálatos erővel áitta meg a helyét a nagy forgatagban, mely tántoríthatatlan hűségével, felülmúlhatatlan hősiességével a központi hatalmak javára döntötte a világháborút, glóriás elismerésben, pazar jutalmazásban kell, hogy részesüljön. Nékiünk összeamolt volna a kettős monarchia, megbénult volna a hatalmas német birodalom. A világháború porlye a magyar katona volt. Ahol förtornyosita a veszély, ahol utat kellett, azo magyar katona ment. Ha eljön a béke ideje, az elévzett dicső munka jutalmát a megelégedettségnek kell hódolnia e földön.

A kiomlott drága vér, az elsirot sok igaz köny nem hozhat kárhozatot. Szent harcunkból csak boldogság fakadhat. Ezért ádvözöljük feltörő lelkesedéssel, szentséges áhitattal a reményekkel megerterhelt közelédő új esztendő. A terhet gondot vessük le az ő évvel és az idő nagyzerü perceiben megfiatalodva, újult erővel, új munkakezdéssel fogunk az új esztendő munkálkodni. Nagy feladatok várnak megoldásra. Elcsélt festővéreink, fiaink kiomlott vére arra kötelez

Hadiirogók.

*Lakásunk udvarán egy sor rúsod,
A ház előtt virít sok rúsod,
Dorostván fújja be a kifalát,
Több törpörésza dífja alatt,
Hajnalka fat fel tornacsótlapon:
S jeltő gondolat nem öket ápolom:*

*Ha majd az aratigépes háld
Sétél odhába egyzer visszazáll,
Ha most véres-szaga rétek jeltél
Keszülök nem, — gályák keringenek
S rakják fészéküket új szertéjen:
Mily áhitattal szemléltetem én.*

*Ha szénállatos hátán át
Agnak helyett szélél fuv orgondt,
S erdő bokrában a gyfgygyverek
Helyén nőlt moddrka cészer:
Tékinthet büszkén vetheti ráink
Szip napraforgó és jó babérig!*

Károlyi Tóth Lajos.

A mohamedán vallás recipiálása.)

— Beszélgetés Akmed Hikmet bég török főközzallal. —

Az a világraszóló dicsőség, mely mohamedán vallásu bosnyákjaink és török szövetségeseink fegyverét kiseri a háboru viharában, szinte sürgös szükségessége teszi, hogy az erős érzelmi alapokon fölepülő iszlám vallásrendszerének törvényhozásunk jogi státust biztosítsion. A próféta kibontott zöld zászlaja szöflöttöta harcra az iszlám millióit, méltányos térd, hogy ezzel a vallással szemben, mely igazságos ügyünket hathatósan támogatja, törvényi becikelyezésben is hállánkat lerőljük. De számítanunk kell arra az erős gazdasági fölülendülésre is, mely Boszniával, Hercegovinával és a török birodalommal létesült fogami színtén szükségessé teszi, hogy a hazánkban lakó mohamedánok vallási ügyét kedvezően rendezzük.

Ezek az intenciók ösztönözhetik kormányunkat arra, hogy a parlament következő ülészekétkább a törvényhozás elé javaslatait terjesszen az iszlám jogállásának Magyarországon való rendezéséről.

*) Irtá: H. Kislyó Panna, megjelent a Budapesti Hírlap 328. számában.

A tervezett szabályozással Magyarország is elismeri a mohamedán vallás szabadságát, mely Boszniában és Hercegovinában és Ausztriában már ebből is biztosítva volt.

Már Bosznia és Hercegovina okkupálásakor a monarchia Törökországgal 1879. április 21-én külön szerződést kötött, melynek 2. szakasza kimondja, „hogy a Bosznia és Hercegovina területén vevő minden hitfelekezének szabad vallásyakorlata biztosítottik, a csapatparancsnokok, valamint a közigazgatási hatóságok a legnagyobb gondossággal fognak érködni, hogy a muzulmán lakosság becikeltet, sokasítat, szabad vallásyakorlatait, lelki főnökelteik való viszonyukat senki se bántsa vagy háborgassa.” Ugyanebben a szerződésben kimondottuk, hogy a szulmán nemzet a muzulmán nyilvános imákban ottent is említhetik és a minaretéken az azennai zászliok is ki-fűzhetik.

Az annexó következtében az 1879. évi szerződésnek érvénye megszűnt Ausztria és Magyarország 1909. évi február 26-án Törökországgal újabb szerződést kötött, mely ismét biztosítja a mohamedánok szabad vallásyakorlatait és továbbra is megengedi a szulmán mint kalifa névnek nyilvános imákban való emlíntését. A török zászlioknak a minaretésen való kifűzése azonban megszűnt.

A végleges vallási rendezés a bosnyák alkotmányra támaszt. Bosznia alkotmányja a teljes vallásyabadságot biztosítja, mindazáltal a Boszniában „eidözserint elismert vallások”

EK 1: Budapeste Başşehbenderi Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) Beyin Macaristan'da İslam dininin tanınması hakkında *Északkeleti Újság* gazetesinde yayımlanan röportajı ("A mohamedán vallás recipiálása, *Északkeleti Újság*, 1. Január 1916, s. 1-3.)

hogy amit ök vérel megváltottak, azt mi munkával valótá váltusok. Azokat a nagy értékeket, miket ök részünkre megszerettek, mi munkával megtartusok kamatoztassuk.

Olvasóinkhoz!

Lapunk a mai nappal nyolcadik évfolyamába lépett. Nyolc év egy vidéki lap életében oly nagy idő, melyet csak az a sajtóorgánium érhet el, mely mint nélkülözhetetlen lényező tud bekapcsolódni a közéletbe. Lapunk é és nyolc év alatt állandó tanságot tart arról, hogy szükséges, fontos lényezője városunk és a vidék közéletének. Nehéz, de becsületes munkával vult ki magunkat ezt a pozíciót; kövekezelesen keresztváltt önzetlen etvei hódítottak számúra tántorítatlan barátok!

Az ellett hét esztendő eredményei meggyújtatnak bennünk ajelőt, hogy az irány, mi eddig követlünk, helyes! Ezen az uton haladunk ezután is. Célunk állandó és egyetlen: valóban előhaladásnak ügyel szolgálni!

Meggyőződésünk, hogy csak így van meg lapunk létjogosultsága és csak ilyen uton tarthatjuk meg közönségünk rendíthetetlen bizalmát. Egyéni célok szolgálataiba nem adjuk erőnket, melyet ekkéig lefojalt a mindnél előbb való: a közügy. Mindennél és mindenkével csak annyiban foglalkozunk, amint ezen egyetlen céllal vonatkozásiba kerülnek.

Lapunk különösen fontos, nemes és hazafias szolgálatot teljesít é rendkívül időben, mikor megvirte a rendkívül helyzet által diktált, nemes kötelességetel, erőteljes támogatást nyujt minden hazafias és emberbarát mozgalomnak. Állandó agléteződjával éven tartja és fokozta a közönség érdeklődését és áldozatkészségét. Figyelmelt kísérünk minden helyi eseményt, hírszolgáltatunk

előnyös összeköttetéseinél fogva mindenkor kitűnő Lapunk utján é legteljesebb felvilágosítást nyerik Olvasóink az összes fontosabb országos érdekű é helyi eseményekről.

Meggyőződésünk, hogy az Északkeleti Ujság Nagykaroly é Ermellek-ben egy a mai kor szellemi álló, komoly é becsületés helyi lapot adunk az olvasó közönség kezébe. Lapunk van hivatalva egyesíteni azok táborát, akik városunk előretelét komolyan akarják. Lapunk elterjedése é eddigi multja és az igazolja, hogy megtaláltuk a helyes utat, mely á megvirte, komoly olvasó közönséghez vezet. T. Olvasóközönségünk eddigi támogatását halásán köszönmelérjük, hogy bizalmát é támogatását ne vonja meg tőlünk ezutánra sem.

Kíváló tisztelettel:
az Északkeleti Ujság
Nagykaroly é Ermellek
szerkesztősége é kiadóhivatala.

Katonák karácsonya.

Még mindnyájunk élték emlékezetében ének a tavalyi karácsonyi kedves énekek arról a kis ünnepélyről, melyet akkor á katonák karácsonyi szórakoztatására rendeztek közönségünk kelkes tagjai. A szeretet ünnepének méltó megünneplése az idén se maradt á tavalyi magott. A közönség nem felejtette meg az idén se hős katonáinkról é adományaival lehetővé tette, hogy á családjuktól elszakad emberek fedeljük helyzetüket é tudjanak örülni amikor mindenkéi örül.

Szent estén á hóvirédlaktanya egyik tágas termében á begyülekezett katonák előtt megtelt ismételve á vármegyelára nagytérmeben előző napon nagy sikerrel lejelt előadás, melynek végével á ünnepséget rendező Branczky József kegyesrendi tanár nagyhatsá beszédet mondott á katonákhoz. Kik könyve-

lábadt szövekek hallgatták á vallásos é hazafias szavakat. Az ünnepély végzetével dr. Péchy István á Vöröskereszt elnöke hálas köszönetét fejezte ki Branczky tanár előtt á katonáinkat kifejtett fáradozásáért. Diszes karácsonyi adta meg á ünnepe, meghlt hangulatot. Minden katonára egy pénztárcát, benne á Vöröskereszt Egyület által adott 1-1 K-val. Minden katonára kapott egy csomag (20 darab) cigariszt szivart é egy féltüogrammos kábeszt.

Ünnep első napján az ebédhez százkés-pocsenye, testta, bor é cigaretták szolgáltatást az Öntérgyesület vállalta magára. A pompás ebédhez á lakánya egyik nagytérmeben volt felterve. A kiosztással segédkeztek szivesek voltak: Örv. Bishory Istváné elnök, Pellet Gyulánt, Szűcs Józsefét, örv. Kovács Sándorét. örv. Ölgysyiné, Ritszy Ele kr. hatóknek magyar é német nyelven üdvözítte á jelentevő katonákat, kikre á szép beszériben való megemlékezés látható jó hatást tett. Ezután kiosztotta az örv. gróf Károly Istváné által minden sebesültnek adott 2-2 K-át. Ünnep második napján á Vöröskereszt Egyület vendégelte meg á katonákat nagyszerű ünnepi ebédvel, amint azt már lapunk legutóbbi számában megirtuk volt.

A polgári fiúiskola ünnepe.

A helybeli polgári fiúiskola növendékeit Sarkadi Sándor tanár vezése mellett é hó 26-án szép ünneppel tartották á hadirúvák jávára az imézet tornatermében. Önnepünk iszta jöveteimét á hadirúváknek szánták. Öny nemes é humánus cél á hadirúvákhoz való gondoskodás, hogy akik az igyben harát, földélen elismerésüket igényelhet, pláne, ha oly szellemi évezetben részesít minket, mint á polgári fiúiskola. Az énekű tejes elismeréssel szóhatunk csak. Rótk Dönka zongorán az Öbereböl játszott. Meleg átirás, á gondolókának precíz értelmezése é művészi technika jellemzi minden egyes akciókját; nagy jóval áll előtte. Ifj. Viték Károly figyelm. tanuló

között három vallásnak van országos szervezete é politikai befolyása, á mohamedán, á görögkeleti é á római-katolikus vallásoknak. Ezek á főfelekezetek. É vallási álgazdósáknak egyébként is igen nagy fontossága van, á mennyiben melyek befolyal az ország jogi életébe. Á bosnyák alkotmány ugyanis á muzulmán lakosság számára biztosítja á serti-jognak, ennek az erkölcsi, vallási, szociális é jogi szabályokat tartalmazó szent könyvnek használatát örökösöké, család- é házassági jogi ügyekben. Á mohamedán vallású bosnyák lakosság magánjogi életének nagy részében tehát egyházi természetű jogi szabályokkal, mint jog alapszával él.

Ausztria 1912 július 15-én kihirdelt törvényével szűntlen elismerte az iszlámot (illetéleg ennek Hanifitizmus) törvényes felekezetnek. Á törvény alapjelölése az, hogy á mohamedánok külső jogviszonyait á autonomia elve alapján é á állami felügyelet ígységben tartása mellett rendeltel uton szabályozandók, mihelyt legalább egy hitközség föltámasza biztosítva van. (1. §) Á törvény á hitfelekezetet, á vallásyagukatot é á mohamedán felkészeket ugyanolyan védelemben részesílt, mint á többi törvényesen elismert vallásfelekezetekéi. Az iszlám dogmái é szokásai is védelemben részesíltnek, amennyiben az állami törvényekkel ellentétben nem állanak.

Különösen érdekés tétel az ausztriai törvények, hogy hátra á mohamedán vallást mint elismert hitfelekezetet, az 1874. évi törvény értelmében, á házasságkötésben való részvételt é az anyakönyvezetés joga megíltetné, az 1912. évi törvény ebben á tekintetben az iszlámot á törvényesen el nem ismert vallási egyesíleteknek az 1870-4 törvényben

szabályozott jogi státusával teszi egyenlővé á mohamedánok házasságát é anyakönyvezetését á polgári házasságokhoz utalja.

Az osztrák törvény tehát erősen hangsúlyozza az állami érdekéket védelemt é biztosítja az állam beavatkozásait. Á későbbiekben látni fogjuk, hogy ennek szükségége előáll hazánkban is.

Főkéretülést é igyben Akmed Híkmet bégi török császári főkonzult é véleményéket kérték á mohamedán vallásúak á közeljövőben történt jogi rendelkezése felől.

— Ebben nem csupán á szempáta jelt látom, — mondotta á főkonzult ur. — Mikéik é milliók vallási érdekei van itt szó. Magyarország volt eddig az egyetlen ország, mely az orzomságg választászhadságát törvényben nem íktatta. Anglia is elismeri é Franciaország is é hitteleteink az indiákon épp úgy állami védelemben részesíltnek, mint Madagaskar szigetén. Á német birodalomban is elismerte vallásukat, pedig ott alig van mohamedán vallású állampolgár.

— Milyen lesz az iszlám vallási szervezete Magyarországon? — kérdeztük.

— Vallási szervezete nincs szükségünk. — Így szólt á felelet. — Nálunk minden mohamedán egyszerszemre pap — imám — is. Különben muszetteit máris lesz Budapesten.

— Az iszlámnak számos jogi tétéle é hitelve állami törvényeinkbe átkörzik. Például á polgármátsá házaszáji törvényünk nem enged. Hogyan hidalhatók it ezek á néhezégek.

— Én semmi nehézséget ebben nem látok. Á török birodalomban is éles dualizmus áll fenn állami törvényeink é hitteleteink páncsra között. Egyházi é erkölcsi világotokat,

á mohamedán hívó egész nyilvános é magánéletéi á seri szabályozta, mely á Korán hitteleteinek, á próféta szóbeli rendelkezéseinek, á első négy kalifa hadiúvatainak é végül az iszlám jogtudomány véleményeinek gyűjteményeik összefoglalása. Nos, mi á serti nem reváljárjuk, bármilyen ellentétben is legyen állami, azaz világi törvényeinkkel. Mi szüntük, konzervatívok vagyunk. Á szűk, á liberálisok á perzsaik, akik igyben esetekben az ellentét köztéltádra törekednek. Hangzatommal felt é helyen, hogy mis á muzulmánok á hité, á croyance é mis á telt, á valóság (fait). Híliünk példálvalóban megengedi á többozlaságot, törvényeink azonban négyre csökkentették á feleségek számát. Magyarországon azonban átlól sem kellene félti, hogy egy muzulmánok négy felesége lesz. Nem beszélék az állami törvény é á hittelet összekötéséről, hanem tisztán á való élet szemléletéből mondom, hogy á mai néhez megthetési viszonyok nálunk sem térők á több feleség tartását. Még egyet mondok: egy mai fővilágosít, miévtél nő nem é engedne maga mellé még egy vagy több egyenlő jogállású nőt! Eten még soha olyan török nem írták, akik másoékol nőt akart volna házába vinni. Az ilyen házasságot meg sem költék. Á végző eredményeiből óla konklúdiókat, hogy á állami törvény természetesen döntő felsőbbbségben van vallási tétéleink pedig á hit birodalmában maradnak. Összekötéséről így szó sem lehet. Megjegyzem azonban, hogy példálval az angol birodalomban gyarmatában elismeri é megengedi á többozlaságot is.

Ezek után látogatást tettünk á Magyar-bosnyák-hercegovinai gazdasági középútban.

megedősölőja szintén kiváló zenei tehetségről tesz bizonyosságot. Juhász Ferenc szervezete bármilyen sárgu kritikát kiáll. A többi szám színpadi előadásokból állott. A szereplők egytől-egyig megfelelelék a befeljük helyzetét bizalomnak. Mind megránciklik elismerésnek.

A Kovács c. jelenet, mely két magyar baka kalandját mutatja be egy éhes kózzakkal, ki az eledecsőijakkal, mellyel megkínálják, mind feltalja, — igen mulatságos volt. Nagy derültség közöt fölyt le a Szalmatörvény c. bohózat, melynek szereplői különösen fejlett játékokat produkáltak. Kedves volt a Karácsony a poston c. alkalmi jelenet, melyben két postszólo magyar baka a kiküldött karácsonyi csomagot, melyben van mézes kalács, csokoládé, kolni víz stb. mulatságos megjegyzések közöt bontogatták.

Másnap, dec. 27-én megismételték a szakmók hasonlóan nagy közönség előtt. Ime az iskolák mind kintek megaként, amely alkalmából előadóban Tattay Irén, Vidákvölch Dániel és Patkó Beata igazgatókat illet az elismerés.

Lapunk részéről csak örömmelünk adunk kifejezést ezen szép harmoniai látva és reménytelünkkel fejezzük ki, hogy érteletünk a jövőben is így nemes szellemi évezetben fogunk minket részesíteni. Adják Isten!

Hattyutollak.

Az ócsárta még nem bíralt.

Pletyka és gúnyolódás németeknek mindennapi kegyvereké válik.

Alkalmi tudjon először, aki hivatalos bírálója akar lenni másnak.

Nőnek természeti keltek, férfiaknál undorító a hitáság.

Gyermeknek az engedelmesség, szülőknek a kötelesség teljesítés a legfőbb éssége.

Amely virág gyorsan fejlődik, hirtelen elherod: ne akarjunk felté koravány lenni.

Az anyai szeretet a szeretők gyöngye.

Károlyi Tóth Lajos.

Az intézet igazgatója, Balkányi Kálmán dr. a kérdésre így nyilatkozott:

— Az eszme, az iszlam jogállása szabályozásának kérdése voltaképen nem új. Bosznia-Hercegovina annexiója, Ada-Kaleh szigetnek hozzánk csatolása, az 1912. évi ausztriai törvényi szabályozás természetesen folyamona volt, hogy szülőegységnek tartottuk az iszlam-vallás jogi státuszának hazánkban való rendezését is. Bosnyak mohamedan köztük már 1912. október 28-án indítványozták a kérdés megoldását, a Magyar-bosnyák-hercegovinai gazdasági központ pedig már 1913. július 29-én a kormányhoz fölterjesztést is intézett, mely Magyarország dr. ügyeinté tésére annak munkálata alapján tervezett ad a kérdés jogi eldöntéséhez. A habona nagyban erősítette rokonszűnésüket a mohamedanság iránt és ennek tulajdonítható, hogy az immar évek óta húzódo problémamost hamarosan megoldást nyer. Mint az intézetünk kiadványában is megjelent fölterjesztésünköl látható, mi a magunk részéről az iszlam jogállását külön törvényekkel ajánlottuk szabályozni. Egy sui generis jogi státusz javaslatát a mohamedan vallás számára. Az iszlam fenálló törvényeink közé teljesen nem illeszthető be, de másfél-ál állami törvényekkel, az állami beavatkozást az intézmény szemben biztosítaniunk kell.

Az iszlam vallási intézményeinek, vallásigyakorlatának és feltevéseinek a törvényesen bevezet és törvényesen elismert vállalkozásokat megillető védelmet kívánjuk biztosítani, de kimondandó, hogy a törvényekkel ellentétes intérményekre és szokásokra ez a védelem nem terjed ki.

HIREK.

Lapunk előfizetőinek, munkatársainak és olvasóinak boldog újévet kívánunk.

Ó- és újévi istentisztelek sorrendje.

A rom. i. ath. piébania templomban. Ó esztendő napján d. u. 5 órákor Te Deum, előtte sz. beszédet mond Zoboky Vince segédlelkész. Újév napján 7 órákor csendes szent mise. 9 órákor ünnepeles szent mise szentségköllel és assistentivával, tartja: Récsy Ede házfőnök Zoboky Vince és Tóth Lejos segédlelkészek assistentijával. A szent beszédet a celebráns mondja. 11 órákor csendes szent mise. D. u. 5 órákor litánia. — A ref. templomban: Ó év napján a d. u. fél 3 órákor kezdődő istentiszteleten szentbeszédet mond: Kürthy Zoltán s. lelkész. Újév napján d. e. és d. u. predikál: Kürthy Károly s. lelkész vállaltán. Újév utáni vasárnapon (jan. 2) d. e. és d. u. Kürthy Zoltán s. lelkész. — A ág. hitv. ev. templomban. Ó év napján a d. u. 6 órákor kezdődő istentiszteleten szentbeszédet tart: Rédei Károly lelkész. Újév napján d. e. predikál: Rédei Károly lelkész. Újév utáni vasárnapon d. e. Kürthy Károly ref. s. lelkész vállaltán.

Költetés. Dr. Kovács József, városunk főorvosát, aki jelenleg a szerb harcáren teljesít ezretörvosi szolgálatot, a hadvézetőség a Vörös Kereszt II. oszt. hadékitiményes díszlevelével tüntette ki.

Költetés. Strohmájer József helybeli államepítészeti mérnököl, tartalékos honvéd főhadnagyot az élenség előtt tanusított vitéz magatartásáért Szinnán laudis-sal tüntette ki ő feléje.

Eljegyzés. Nemeth Endre ökl. mérnök, cs. és k. tart. zászlós eljegyezte bilkei Gorzó Bertalan vm. levéltáros keféves leányát, Mucit.

Házasság. Dr. Peiszner Artúr budapesti ügyvéd, városunk fia vasárnap d. u. esküdött örök hűség Weisz Antal helybeli földbirtokos leányának Margitnak. Esküvő után a menyasszony szülei házában vacsorá volt s másnap a fiatal pár la-helyére, a fővárosba utazott.

Gvaszeset. Válatlan és súlyos csapás érte a Dicrig és Szoalmájer családokat üz. Dicrig Adámné, szül. Szoalmájer Máriának december hó 28-án reggel 4 órákor, életének 56-ik évében, rövid szenvedés után bekövetkezett elhunytával. A temetése dec. 29-én nagy részét melletti tem. végbe a Verbczy-u. 15. sz. gyászházból.

Pénztárvizsgálat. Debreczeni István kir. tan. polgármester kedden d. u. Borody György tiszt. főjegyzés társaságában házi pénztárvizsgálatot tartott és mindent a legnagyobbr rendben talált.

Hősök halála. Mantere Mátyás mezőpatri-i, Farkas Lajos érdemegek, Szilágyi József szaniszlói gazdálkodók az északi harcáren hősi halált haltak.

Előképtetés. A máv. debreczeni üzletvezetőség, Tóth Györgyöt, a mozdonyvezetővé har egyik kiváló tagját, főmozdonyvezetővé nevezte ki.

Gvaszeset. Súlyos csapás érte ismét Jenser Mihály főgimn. rajztanárt. Leánykájuk: Lilike dec. 18-án Pel-ócson, a gyógyintézetben életének 13-ik évében öhunyt. A súlyos csapásokat szenvedett család iránt a mely részét általános.

Lapárverés. A „Paldári Olvasókör” az összes lapokat január 2-án, vasárnap d. u. 3 és fél órákor fogja elővezetni.

Városunk színhelyi bizottsága kedden d. u. tartott ülésében Neményi László színhelyigazgatónak január 1-től, március 1-ig, a játszhattási engedélyt megadta.

Adományok. A Vörös Kereszt-Egyséket helybeli főközhöz újabbán a következő adományok folytak be: Nagykároly városól a katonák karácsonyára 58 K 40 F, Városi tisztviselői november és december havi fizetésüköl felajánlott összeg 57 K 35 F, Gorzó Emma gyűjtése a katonák karácsonyára 5 K, Kerekes Erzsike adománya a katonák karácsonyára 5 K, Spitz Ilolyka gyűjtése a katonák karácsonyára 21 K, Gacsály, Császó és Roszaly közönségbeni gyűjtés a hadi árvakhoz részére 50 K, Csomaközi r. k. egyház adománya a katonák karácsonyára 25 K, Lovas Ilonka gyűjtése a katonák karácsonyára 11 K 30 F. Összesen: 25 korona 05 fillér.

Bizottsági ülések. Városunk jogügyi és pénzügyi bizottsága december hó 30-án d. u. 3 órák kezdetén a legközlelebbi közöségi tárgyaló elnökségiésze céljából ülést tartott.

Éltszámolási főgimnázium és leányiskola ünneperöl. Felülírtettek: Kötcsenyoma munkadíj elengedése fejében 24 K, Nonn Gyula 10 K, Rományi Géziné (Fény) 6 K, Berger Ármán, Falussy Árpád, Pulcer Ernő, Szaxall Béláné (Csomaközi) 5—5 K, Bárdos Oszkár, Kemény Ferenc (Vállya), dr. Adler Adolf, Hirscher Samu (Érzsikeváros), Huszthy András, Lévy József, Marcsa Romulus, Ling Gyula (Vállya), Pánszty Dénes (Szaniszló), Récsy Ede, Pórány István (Csánolós), dr. Schörpfling Béláné, Székely Gyula (Mérk), dr. Sternberg Géza, Tattay Irén, Tóth Lajos, dr. Vараd János, Zoboky Vince, 2—2 K, úrv. Jakab Zoltáné, H. Király Ferencöl, Klein Ignác, Kiss György, Luczay Margit, N. N., Penzel Mihály, Rédei Károly, Szoalmájer János, Szóán Mária 1—1 K. A felülírtöketek a katonák nevében is eruton munkát végezték. Bevélt a felülírtettek s „Karácsonyest” füzetének árútszámból befolyt összesség együt 413 K 60 fillér. Kiadás (díszfelfestés, másközös, műsor, beletptégy, a „Karácsonyest” kinyomtatása, a karácsonyóra felülírtetés, pódium szállítás, függöny feltevése és más kisebb kiadás) 117 K 80 F. Tiszta bevétel 295 K 80 F. Ezen összességöl 2/3 dohoz cigányfilost vettünk a katonák részére 217 K 20 F. értékben a hitrálóvól 48 K 60 F. polgár Vezsek Ede urnak, mint a Vörös Kereszt alelnökének ártam át. Nagykároly, 1915. december 28-án. Brancsely József, hegysrendi tanár.

Gyermek előadás lesz a Protársás Társaság rón 1916. január 2-án vasárnap este 6 órá kezdetöl 40 filléres bekepo-díjjal a habonban megváltott katonák részére. Színe kerül: „Emma és Olga.” Szereplők: Lili Lujzika, Crisóph Irénke, Szoalmájer Magdolna, Kerész Erzsike, Crisóph Saczia, Gross Margitka és Andó Lóvón. Felülírtöketek, tekintve a nemes célú közönségtel fogadtatának és hitráljáng nyugtáztatának. A kölcsönkött, kedvesnek legkerző gyermek előadásra ezután is felhívjuk a közönség szives figyelmét.

Felülírtöketek a polg. fúskolónak a helybeli élesekét áról javára rendezett ünneperlyen: Brancsely József 3 K, Rók Ferenc 2 K, Récsy Ede, Rédei Károly, Vidákvölch Dániel, Kesztenbaum Henrik és N. N. 1—1 K, Szigethy Lajos, N. N., N. N. 20—20 fillér.

Körhözgyeseltetés. A golf Károlyi kastélyban felülírték 6 ágvas fűszel körútszat a homvédtáptánya földszintjére helyezte át a Vörös Keresztgyeseltetést.

Nagykároly, 1916. Január 2.
Vasárnap.
N. évfolyam

Szatmármegyei Hirmondó

Közigazgatási, társadalmi és közgazdasági hetilap.

== SZATMÁR VÁRMEGYE JEGYZŐEGYESÜLETÉNEK HIVATALOS KOZLÖNYE. ==

A lap szerkesztését és a közlések eljuttatását az érdekes cikkeire - Ezerérettől - költöztetjük.	Feltétlen szerkesztő: NAGY ISTVÁN, a szatmármegyei jegyzőegyesület elnöke. Munkatársai: BOBORY ISTVÁN, KÖRÖSCZY ÉPTER, Kármesteri jegyzők.	Hírlapozás díja: Egyszerre 4 korona. Folyóirat: 4 korona. Nyilatkozó ára 20 fillér. Egyszeri szám 20 fillér.
--	---	--

Háborúval kapcsolatos általános érvényű rendelkezések.

- Bűnös urak szives figyelmébe. -

Hadisegélyben

csak az részeseiben, közelemlő államban nem részeseiben; ki magát vagyonának föredelméből, vagy önként más keresetből, tartással nem képes és ha őt addig egészben vagy részben a bevonott harci és a házi keresetből Alti végülani mond be, elzárással és penitenciával lesz fenntartva Segélyigényeltnek: Feleség, gyermek - általában, ha házasállásból levált lehetett -; mostoha gyermek, nevelő, apa, anyja, mostoha apa, mostoha anyja, nagypapa, nagymama; a feleség anyja, anyja, édes vagy mostoha testvér, örökösbefogadott gyermek, örökösbefogadó apa. Gyermeknek 8 éves korig felelősségek. Segélyigényelt a jegyző az előtti jelentésére történik Összetétel minden hó 1. és 15-én az illetékes főosztálytól urhoz, onnan minden hó 5. és 20-án a kir. Főosztálytól engedélyeztetés (10.000.00 és 130.000 - 1014. sz. pénzügyminis. utasítás).

Általános érv és megállapítás, hogy Szatmár vármegye területén csak 8 magyar boldog (2000 négyzetóra terület) kapnak a kőhidvételek birtok hadisegélyt. A hadisegély maximuma most emelkedett a lakbérével 2 koronát, földművelésnél 1 korona 00 fillért magasabbra nem lehet.

Élelmezésre

személyenként és háromélt 18 kilogramm, vagyis átlagban egy évre személyenként 2 méteresszáma termény tartható és szereshető meg. Tehát 1915. szept. 15-ig a

1916.

Boldog újévet!

Miliónc ajtáró! Kell fűháza a jobb, boldogabb esztendő ejövetelére. Nemzetek milliói omlanak ma földre a Mindenható láthatatlan szine előtt, boldogabb újévet kérve tőle. Boldogabb újévet kér az angol, bizonyára azt a boldogságot, hogy teljesítve legyen hitelmis eleltelét. Boldog akat lenni a francia a revális síke előtt, ugyanarra vágyik az olasz, vérmes németi aspirációnak teljesítésére léve. Boldog akat lenni a szerb is, ki orgyilok kezével kőhajlított a csóvát Európa népi közé, az orosz, ki mérszárzékra húzta cinyomott népe millióit.

Boldog újévet fohászokva fordulunk mi is az Ur aszómláya előtt. Lelkünk tisztá. Kérésünkkel nem kívánjuk országok pusztulását, mi csak a magunk megmaradását kerjük. A mi boldogságunk, amit ez új évtől kívánunk, az áldott béke előjövele lesz. Ez lesz az a legnagyobb boldogság, amit az újév hozhat.

Az igazságos Isten meg is fogja nekünk adni ezt a jótétmenyt. Igazságos ügyünk az ő kezébe van téve; az ő

Terményárak.

Szatmár vármegyében a maximum árak 1915. szept. 1-étől megfeszítésre a következők: Bacs: 30 kor, rozs (gabona): 29.50 kor, ápa 29 kor, szb: 28 kor. (307/1915. M. E. rendelet)

Hadi vásárló

50 mázas által mináltnál 1 koronától a maximum áról vehet, tehát a bacs 33 tonnaként 50 mázas feletti mennyiség vételét az 1 korona leválat nem lehet. Ha a hadi vásárló vevőnek a feltüntetett terményt átvonni vagy elállatásnak akarja, egy a termény panaszával forduljon (kvitáló) a *Haltterárbay részvevő társasághoz, Budapest, Nádor utca 9. szám.* A maximum árban a vasati szerzési díj is befontálalék és ha a hadi vásárló az általa megvett terményeket a kőhidvételek között nem veszi, termény az átvételi ár után közzéadni kamatot és érési díjat számíthatat fel.

Tolnai Világutopia

a hadban elesett hősök arcképeit ingyen kőhid. Fényképeket a jegyző urhoz kell beadni.

Hadiórárok.

Lakásunk udvarán egy sor fenyő, A ház előtt virág sok részelt, Borostyán fonja be a kőhidat, Több Reperlesse díjra állat, Hajnalna fut fel tornacsúszalpon: S fűhá gondolat nem két ópolon:

Ha majd az aratógépek halál Sőt ódrába egyszer visszazott, Ha most véres-szaga jétek félt Keselyük nem, - golyók keringenek S rúkják feztékkel új csár tetjén: Mily dühnival szemléketm én.

Ha szénállatás haláron át Ágyak helyett szélró fuv orgonát, S erdői bokrában a gépfegyverek Helyén nőtt mádrára csöszereg: Tékénték bizánszón vetett ránk Szép napraforgó és jó baltvirág!

Károlyi Tóth Lajos.

A mohamedán vallás recipiálása.)

- Beszélgetés Ahmed Hikmet big lírók fűházzal. -

Az a világrászóló dűszög, mely mohamedán vallású bosnyákoknak és török szavetségeknek leggyerősi kieri a háború viharában, szinte sürgős szükségessé teszi, hogy az erős érzelmi alapokon följelölő iszlam vallás-rendszereinek törvényhozásnak jogi státust biztosíthasson. A próféta kibontott zóld zászlaja szőlőitáta harcra az iszlam millióit, méltányos tehát, hogy ezzel a vallással szemben, mely igazságos ügyünket: hálathalban támogatja, törvényi becikkelyezésben is hálátunk levőjük. De számítanunk kell arra az erős gazdasági föllendülésre is, mely Boszniával, Hercegovinával és a török birodalommal létesíteni fog, ami szintén szükségessé teszi, hogy a határában lakó mohamedánok vallási ügyét kedvezően rendezzük.

Ezék az intézkedő ószánóshétki kormányzat arra, hogy a parlament következő ülészakában a törvényhozás elé javaslatot terjesszen az iszlam jogállásának Magyarországon való rendezéséről.

*) lra: *H. Király Farsas*, megjelent a Budapesti Hirlap 328. számában.

A mohamedán vallás recipiálása.)

A tervbeveti szabályozással Magyarországra is elismert a mohamedán vallás szatmármegye, mely Boszniában és Hercegovinában és Anatóliában már eddig is biztatólvolt.

Már Bosznia és Hercegovina okkupálásakor a monarchia Törökországgal 1879. április 21-én kötött szerződést kötött, melynek 2. szakasza kimondja, hogy a Bosznia és Hercegovina területén levő minden hitfélekentnek szabad vallásigyakorlata biztosított, a császárpáramenokok, valamint a közigazgatási hatóságok a legnagyobb gondossággal fognak érködni, hogy a muzulmán lakosság becsületét, szokásait, szabad vallásigyakorlatát, lelki fűházeikhez való viszonyukat sérkt se bíntsa vagy háborúgassa." Ugyanebben a szerződésben kimondottuk, hogy a szultán nevé a muzulmánok nyilvános imádkozni ezentel is említheti és a minareteken az ottoman zászlók is felűzethetik.

Az annexió következtében az 1879. évi szerződésnek érvénye megszűnt. Ausztria és Magyarország 1909. évi február 26-án Törökországgal újabb szerződést kötött, mely ismét biztosítja a mohamedánok szabad vallásigyakorlatát és továbbra is megengedi a szultán mint külre nevezni nyilvános imádkozni való említesét. A török zászlóknak a minareteken való kitűzése azonban megszűnt.

A végleges vallási rendezés a bosnyák alkotmányra hárul. Bosznia alkotmánya a teljes vallászabadságot biztosítja, minálzatál a Boszniában „ezüdszerint elismert vallások"

EK 2: Budapeste Başşehbenderi Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) Beyin Macaristan'da İslam dininin tanınması hakkında *Szatmármegyei Hirmondó* gazetesinde yayımlanan röportajın ilk sayfası ("A mohamedán vallás recipiálása", *Szatmármegyei Hirmondó*, 2. Január 1916, p. 1.)

terjesztették szentesítés végett Felségünk elé:

Törvénycikk

az iszlám-vallás elismeréséről.

1. §.

Az iszlám-vallás törvényesen elismert vallásnak nyilváníttatik.

2. §.

A mohammedán vallást követők vallásfelekezetté alakulásához a hitelvi, az erkölcsi tanokra, az istenitisztelekre és egyéb vallási szertartásra vonatkozó szabályok bemutatása nem szükséges és azok a hitéletre vonatkozó összes többi rendelkezéseket magában foglaló szervezeti szabályzat jóváhagyásakor nem esnek vizsgálat alá.

3. §.

A mohammedán vallásfelekezet magyarországi szervezete, a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásával, összefüggésbe hozható a mohammedán vallást követőknek Boszniában és Hercegovinában fennálló törvényes szervezetével.

Lelkész és egyházközségi előljáró, vagy a felsőbb egyházszervezeti képviselő tagja, a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásával, a felekezetnek oly tagja is lehet, akinek képesítése a Boszniában és Hercegovinában ily állásra megkívánt képesítésnek felel meg. Ugyanígy lelkészek már az első hitközség megalakulása előtt is alkalmazhatók, ha számukra állásukhoz mért megélhetés biztosíttatik.

EK3: Macaristan'da İslamiyet'in resmi din olarak tanıyan 1916 tarihli 17 numaralı kanun maddeleri (Macarca) (*Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)*, OLN 45, Lad. H. Ser. An Fasc. 3. 1916: 17).

4. §.

Az iszlám-vallás gyakorlása, valamint hitelvei, tanai és intézményei a fennálló törvények korlátain belül a törvényesen elismert vallást megillető jogvédelemben részesülnek.

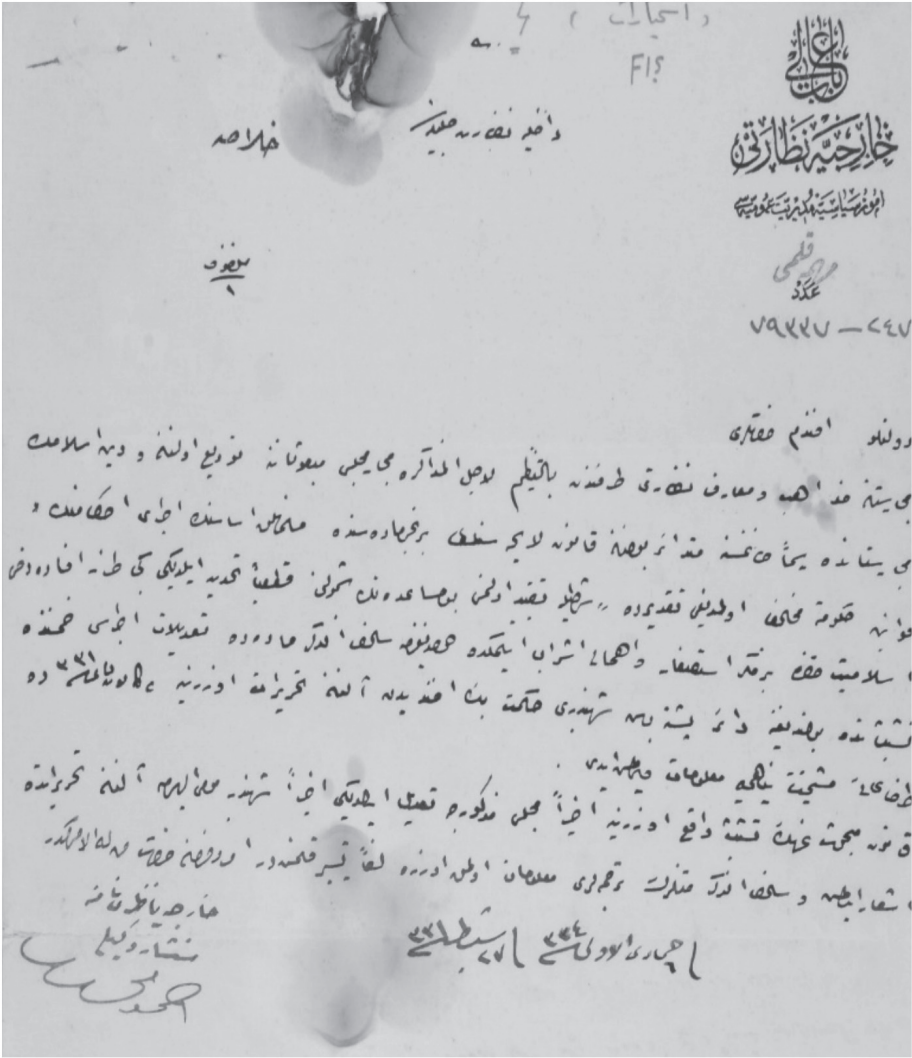
A mohammedán vallásfelekezetre egyebekben a törvényesen elismert vallásfelekezetekre vonatkozó jogszabályok irányadók. Az esetleg szükséges további eltéréseket a minisztérium rendelettel állapítja meg.

5. §.

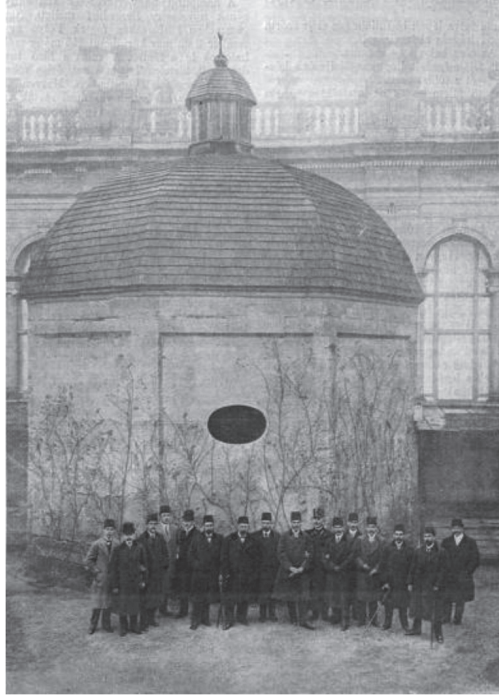
Ez a törvény a kihirdetés napján lép életbe s azt a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a belügyminiszter és az igazságügyminiszter hajtja végre.

Mi e törvénycikket s mindazt, ami abban

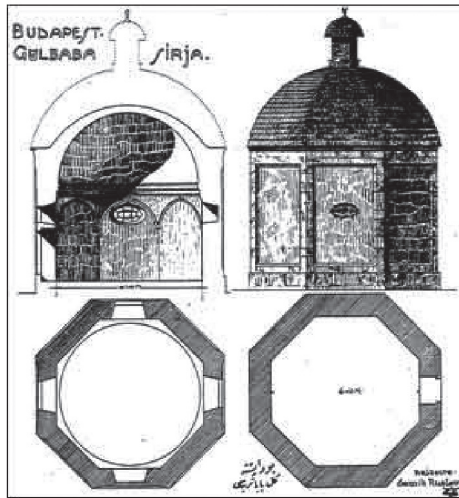

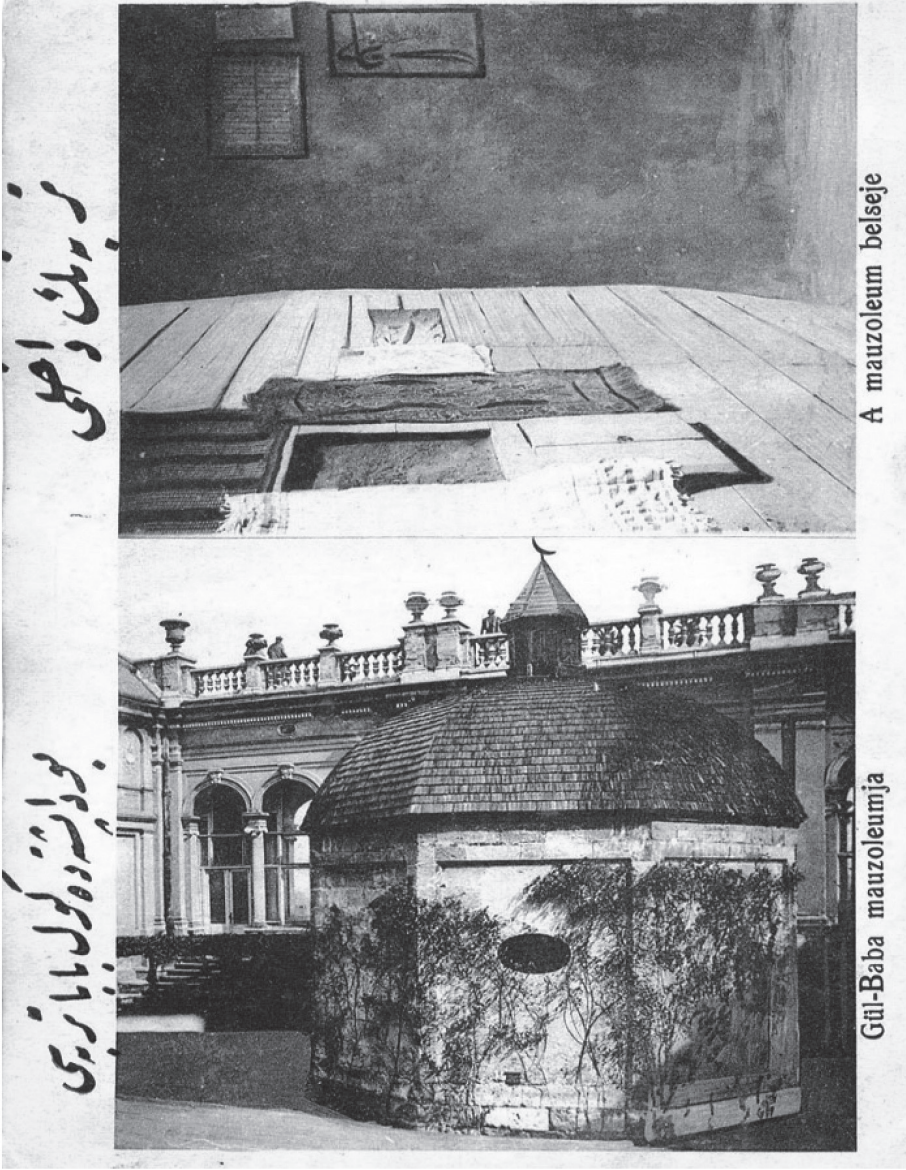
EK 5: Macar Mebusan Meclisinde görüşülen İslamiyet'in kabul edilmesi hakkındaki kanunun birinci maddesinde değişiklik yapılması hakkındaki belge. (BOA, DH. EUM.5. Şb., Dos. 22, no.7, Lef: 5, Tarih: 06 Cemaziyelvelvel 1334-27 Şubat 1331)

EK 6: Macaristan'da Müslümanların önemli ziyaretgâhlarından Gül Baba türbesi. 1910 yılında Budapeşte'deki Gül Baba Türbesini ziyaret eden Türk gazetecileri. (*Vasárnapi Ujság*, 18 Deczember 1910, p. 1065.)

EK 7: Budapeşte Gül Baba Türbesi mimari planı. (Kaynak: <http://kodeks.uni-bamberg.de/hungary/media/Budapest/GulBabaPlan.jpg>, Erişim Tarihi: 07.11.2016)

Ek 8: Budapeşte Gül Baba Türbesi ve içten görünümü. (İBB., Atatürk Kitaplığı, Kartpostallar, Krt_002381)

Ek 8: Enver Paşa Galiya cephelerini denetlemeden önce Müslümanların toplanma mekânı olan Budapeşte'deki Gül Baba Türbesini ziyareti (1916). (*Gül Baba Türbesi*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1998).

Ek 9: Galiya Cephesine gidecek olan Osmanlı askeri Budapeşte'deki Gül Baba Türbesi önünde namaz kılarken (1916). (*Gül Baba Türbesi*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1998).

Ek 10: Budapeşte Gül Baba Türbesi türbedarı İmam Abdülatif Efendi (1909-1946) Macaristan'daki Müslümanlara hutbe verip Cuma namazı kıldırırken. (<http://magyarislam.hu>, Erişim: 09.10.2017)

Resm-i kuşadı müceddik câmi-i şerif minaresi önünde Hacı Ali Rıza Efendi ile birlikte Avusturya Bahriye Nezareti ve karargâhî emene ve zâbitânı grup halinde.

Ek 11: Ortada Ali Rıza Efendi arkasında sağındaki Alim Can ve solundaki Peşte'deki "Gül Baba" türbedarı Abdüllatif Efendi (*Harp Mecmuası*, Yıl: 1, Sayı: 6, Şubat 1331, s. 83).

Ek 12: Budapeşte'deki Müslüman Boşnak Askerleri, ortada oturan Askeri İmam. (*The Emperor's Bosniaks: The Bosnian-Herzegovinian Troops in the u.k. Army; History and Uniforms-1878 to 1918*, Editor: Christoph Neumayer, Erwin A. Schmidl, Verlag Militaria (2008).